

Dengeleme Aracılığıyla Güç Dengesi Oluşturma: İran'ın Irak Kürtleri ile İlişkileri (2011-2018)*

Muhammet Fatih Özkan** & Gürol Baba***

Öz

Bu çalışma, Arap Baharı sonrasında Irak Kürt bölgesinde yaşanan gelişmeler bağlamında, İran'ın bölgedeki güç dengesini koruma çabalarını analiz etmektedir. İran'ın söz konusu güç dengesini sağlamaya yönelik stratejileri bu kavramın bir alt unsuru olan dengeleme yöntemlerinin varsayımlarıyla önemli benzerlikler göstermektedir. Ayrıca devletleri dengeleme davranışına başvurmaya motive eden faktörlerle, İran'ı Irak'ta dengeleme yönünde bir strateji benimsemeye sevk eden koşullar arasında da benzerlikler görülmektedir. Diğer yandan bu çalışma, güç dengesine dair tanımlardan hareketle bu kavramın bir dış politika stratejisi olarak da kullanılabilmesine dikkat çekerek, İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkilerinin dengeleme aracılığıyla güç dengesini sağlama önermesi üzerinden açıklanabileceği iddia etmektedir. Bu iddiayı somutlaştırmak adına çalışma, yöntem olarak özellikle 2011 sonrasında yaşanan bazı siyasi gelişmeleri örnek olay incelemesi olarak ele almaktadır. Bunların başında Arap Baharı'nın etkilerinin Irak Kürt bölgesinde görülmesi sonrasında Kürt partiler arasında ortaya çıkan rekabet durumu gelmektedir. Ele alınan diğer gelişmeler, DAES terör örgütünün Kürt bölgelerine saldırması ve Eylül 2017'de Irak'ın kuzeyinde bir bağımsızlık referandumunun gerçekleştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Güç Dengesi, Dengeleme, İran Dış Politikası, Irak, Kürtler

* Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda, Doç. Dr. Gürol Baba danışmanlığında, Muhammet Fatih Özkan tarafından Temmuz 2019'da savunulan doktora tezinden araştırma makalesi şeklinde uyarlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, TR, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0002-2999-3793, m.f-ozkan@comu.edu.tr.

*** Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, TR, Uluslararası İlişkiler Bölümü, orcid.org/0000-0001-9664-2363, gurol.baba@asbu.edu.tr.

Generating Balance of Power via Balancing: Iran's Relations with the Iraqi Kurds (2011-2018)

Muhammet Fatih Özkan** & Gürol Baba***

Abstract

This article analyses Iran's efforts to maintain the balance of power in the region within the context of the developments in the Iraqi Kurdish region after the Arab Spring. Iran's strategies to maintain this balance have shown similarities with the assumptions of balancing, which is a sub-element of the balance of power theory. In addition to these assumptions, the motivational aspect of balancing significantly resembles the circumstances that urge Iran's balancing strategies in Iraq. This study utilizes various conceptualizations of the balance of power to emphasize that balancing is a foreign policy strategy. This emphasis it argues that Iran's relations with the Iraqi Kurds are an example of ensuring balance of power via balancing. To clarify this argument, case study methodology is used mainly for examining the political developments after 2011. The most important of these was the rivalry between the Kurdish parties after the Arab Spring. Another was the ISIS attacks on Kurdish regions and lastly, the northern Iraqi independence referendum September 2017.

Keywords: Balance of Power, Balancing, Foreign Policy of Iran, Iraq, Kurds

* PhD, Research Assistant, Çanakkale Onsekiz Mart University, TR, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, orcid.org/0000-0002-2999-3793, m.f-ozkan@comu.edu.tr.

** Assoc. Prof., Social Sciences University of Ankara, TR, Faculty of Political Science, Department of International Relations, orcid.org/0000-0001-9664-2363, guro1.baba@asbu.edu.tr.

1. Giriş

Ortadoğu coğrafyası, başta birbirleriyle bağlantısız gibi görünen ancak süreç içinde birbirlerini doğrudan etkileyen birçok olaya tanıklık etmiştir. 2010 yılının son aylarında başlayan Arap Baharı da bu olaylardan biri olup, yol açtığı siyasal süreçler bölge ülkelerini farklı sebeplerle derinden etkilemiştir. Nitekim bu sürecin başında Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölge ülkelerinde, Kürtlerle bağlantılı olarak ciddi bir siyasi değişime rastlanmazken sonraki dönemde en dinamik gelişmeler bu bölgelerde yaşanmıştır. DAESH (Irak Şam İslam Devleti) terörünün ortaya çıkardığı sonuçlar bu anlamda oldukça dikkat çekicidir. Nitekim bu örgütün Suriye ve Irak'ta yaşanan otorite boşluğunda gücünü artırarak Kürt bölgelerine saldırması, bu ülkelerde Kürt grupların DAESH'le mücadele kapsamında başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Batılı ülkeler ve bazı bölge ülkeleriyle işbirliği yapmalarına neden olmuştur. Bu işbirliği neticesinde dış yardımlarla Kürtler lehine değişen bölgesel konjonktür, Irak'ta bağımsızlık referandumuna giden bir süreci de beraberinde getirmiştir.

İran'ın DAESH'le mücadele kapsamında Iraklı Kürtlere verdiği destek, bu dönemde dikkat çeken bir başka gelişme olup bu çalışmanın da çıkış noktalarından birini oluşturmaktadır. Zira 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle bu ülkede Şii ağırlıklı bir hükümetin iktidara gelmesinden sonra İran, daha önce Saddam Hüseyin'e karşı işbirliği yaptığı Iraklı Kürtlerle daha mesafeli bir ilişki geliştirmeye başlamıştı. Arap Baharı'nın etkilerinin Irak Kürt bölgesinde de hissedilmesinden sonra Kürt partiler arasında yaşanan rekabet ve parti içi liderlik krizleri Tahran'a bölgede etkinliğini artırmak için farklı çeşitli fırsatlar sunarken, 2017 yılındaki bağımsızlık referandumunu, İranlı yetkililer tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Tüm bu gelişmeler, 2011 yılı sonrası için İran'ın Irak Kürtlere dönük politikasına dair çeşitli soruları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki, İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkilerinde merkezi hükümetle yakınlığı ne ölçüde etkilidir? Bir diğeri, bölgedeki siyasal gelişmelerin İran ve Irak Kürtleri arasındaki ilişkilerde ne tür etkileri olmuştur? Üçüncüsü, bu ilişkiler üzerinden İran'ın ulaşmak istediği temel hedef nedir? Son olarak, ikili ilişkilerin seyri Tahran tarafından hangi stratejiler doğrultusunda şekillendirilmiştir?

İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkilerini doğrudan ele alan çok sayıda akademik çalışma bulunmamakla birlikte Irak Kürt bölgesindeki gelişmelere odaklanan farklı metinlerde bu konunun detaylarına rastlamak mümkündür. Ancak söz konusu yayınların önemli bir kısmı 2011 öncesi dönemi analiz etmekte ve temelde konuyla ilgili tarihsel bir perspektif sunmaktadır.¹ İran'ın Irak Kürtleri politikasında 2011 sonrasını ön plana çıkaran ve bu makalede de sıklıkla referans verilen çalışmalar ise daha çok rapor, haber yorum ve değerlendirme yazıları biçiminde karşımıza çıkmaktadır.²

¹ Daha çok 1970'li yıllardaki Şah Rıza ve Molla Mustafa Barzani arasındaki işbirliğine, 1980'lerdeki İran-İrak Savaşı'nda Kürtlerin durumuna ve 1990'larda Iraklı Kürtler arasında çatışmalara İran'ın yaklaşımını ele alan ilgili literatürün bir kısmı için bkz. Edgar O'Ballance, "The Kurdish Factor in the Gulf War," *Military Review* 61, no. 6 (Haziran 1981); Nader Entessar, "The Kurds in Post-Revolutionary Iran and Iraq," *Third World Quarterly* 6, no. 4 (Ekim 1984); Kamran Karadaghi, "The Two Gulf Wars: The Kurds on the World Stage, 1979-1992," *A People Without A Country: The Kurds and Kurdistan* içinde, ed. Gerard Chaliand (New York: Olive Branch Press, 1993); Michael M. Gunter, "Turkey and Iran Face off in Kurdistan," *Middle East Quarterly* 5, no. 1 (Mart 1998); Ali Rıza Şeyh Attar, *Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler*, çev. Alptekin Dursunoğlu (İstanbul: Ağaç, Kitabevi Yayınları, 2004); David Romano, *The Kurdish Nationalist Movement: Opportunity, Mobilization, and Identity* (New York: Cambridge University Press, 2006); Tozun Bahcheli ve Peter Fragiskatos, "İraçli Kurdistan: Fendig off uneasy neighbours," *International Journal of Contemporary Iraqi Studies* 2, no. 1 (Temmuz 2008), https://doi.org/10.1386/ijcis.2.1.67_1; Darren L. Logan, "Thoughts on İraçli Kurdistan: Present Realities, Future Hopes," *Iran and the Caucasus* 13, no. 1 (2009); Shwan Zulal, "Survival Strategies and Diplomatic Tools: The Kurdistan Region's Foreign Policy Outlook," *Insight Turkey* 14, no. 3 (Yaz 2012); Ghada Hashem Talhami, "Diplomacy of the Kurdish territorial nation," *International Journal of Iraqi Studies* 7, no. 1 (Mart 2013), https://doi.org/10.1386/ijcis.7.1.21_1; Martin van Bruneissen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev. Sabiha Banu Yalkut (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015).

² Söz konusu çalışmalar için bkz. Kamal Chomani, "Turkey, Iran influence in İraçli Kurdistan politics," *Al-Monitor*, 22 Kasım 2013, <https://www.al-monitor.com/originals/2013/11/kurdistan-iran-turkey-rivalry-krq-election-cabinet.html>; Shelly Kittleson, "US, Iran woo rival Kurdish factions in battle against IS," *Al-Monitor*, 22 Eylül 2014, <https://www.al-monitor.com/originals/2014/09/peshmerga-iraq-iran-kurd-isis-krq.html>; Nour Malas ve Joe Parkinson, "Iraq Crisis: Effort to Aid Kurdish Forces Puts Iran, U.S. on Same Side," *The Wall Street Journal*, 15 Ağustos 2014, <https://www.wsj.com/articles/u-s-iran-rush-to-aid-kurdish-peshmerga-forces-1407976463>; Ned Parker, Babak Dehghanpisheh ve Isabel Coles, "Special Report: How Iran's military chiefs operate in Iraq," *Reuters*, 24 Şubat 2015, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-%20committee-specialrepor/special-report-how-irans-military-chiefs-operate-in-iraq-%20idUSKBN0LS0VD20150224>; Bayram Sinkaya, "Iran-KRG Relations Within the Grip of Distrust," *ORSAM*, 14 Temmuz 2015, <https://orsam.org.tr/en/iran-krq-relations-within-the-grip-of-distrust/>; Mohammed Salih Mustafa, "Iran's Role in the Kurdistan Region," *Aljazeera Report*, 20 Nisan 2016, https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/reports/documents/111270e6cbb84b05950cdf51adbe74a9_100.pdf; Ahmad Mejidyar, "Iran-Allied İraçli Militia Group Threatens Violence

Akademik literatürde ise iki taraf arasındaki ilişkilere dair Arap Baharı sonrasındaki gelişmelerin detaylarına daha çok Irak Kürt bölgesindeki İran-Türkiye rekabetini ele alan çalışmalarda rastlanılmaktadır. Bu çalışmaların ilkinde³ Tahran'ın Kürt partiler arasındaki farklılıklardan yararlanmaya çalıştığı ileri sürülür iken, bir diğerinde⁴ Ankara ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında gelişen ekonomik ilişkiler karşısında Tahran'ın attığı adımlar ve Kürt liderlerin bağımsızlık referandumu gündemine İranlı yetkililerin tepkisi ortaya konmuştur. İran kaynaklı bir çalışmada ise bu rekabete Suudi Arabistan da dahil edilerek 2005, 2010 ve 2014'teki seçim süreçlerinde bu üç ülkenin Irak'taki hamleleri değerlendirilmiştir. İran'ın bu seçim süreçlerinde Iraklı Kürtlere yönelik politikasında ise bölge içi dengeleri gözettiği ve Tahran'la yakın ilişki içindeki siyasi aktörlerin güç kaybetmemesi için çaba gösterdiği savunulmuştur.⁵ Diğer yandan, DAEŞ tehdidinin İran için ne anlama geldiğini sorgulayan James Devine, bu örgüte karşı Şii milislerin yanı sıra Iraklı Kürtlerle de işbirliği yapılmasının ardındaki reel-politik kaygılara dikkat çekmiştir.⁶ 2011 sonrasında Ortadoğu'daki gelişmeleri Kürt grupların perspektifinden değerlendiren David L. Philips ise Irak Kürt bölgesinin bağımsızlık ihtimaline Tahran'ın olumsuz yaklaşma nedenini İran iç politikasına yönelik olası etkileri ve İran'ın bölgesel çıkarlarıyla ilişkilendirmiştir.⁷

over Kurdistan Independence Plan,” *Middle East Institute*, 08 Ağustos 2017, <https://www.mei.edu/publications/iran-allied-iraqi-militia-group-threatens-violence-over-kurdistan-independence-plan>; Mohsen Milani, “The Turbulent History Shaping Iran’s Opposition to an Independent Iraqi Kurdistan,” *World Politics Review*, 14 Kasım 2017, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/23610/the-turbulent-history-shaping-iran-s-opposition-to-an-independent-iraqi-kurdistan>; David Pollock, “Iraq’s Kurds Weigh Their Options, Balancing the United States and Iran,” *The Washington Institute*, 20 Mart 2019, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqs-kurds-weigh-their-options-balancing-united-states-and-iran>.

³ Micha’el Tanchum, “Between Ankara and Tehran: How the Scramble for Kurdistan Can Reshape Regional Relations,” *Strategic Assessment* 17, no. 3 (Ekim 2014): 72.

⁴ Bayram Sinkaya, “The Kurdish Question in Iran and its effects on Iran-Turkey relations,” *British Journal of Middle Eastern States* 45, no. 5 (Aralık 2018): 856-857, <https://doi.org/10.1080/13530194.2017.1361315>.

⁵ Erdeşir Peşneg ve Zehrâ Zomerdi, “Berresiye tehvolâte seyâsiye ‘Îrâq der perteve seyâsete hârêciyye Îrân, Törkiye ve ‘Arebêstân,” *Feslenâme Seyâsete Hârêci* 28, no. 3 (Sonbahar 2014): 484-486, http://fp.ipisjournals.ir/article_18322_098334549632d755ad41fb1191dbc735.pdf.

⁶ James Devine, “Iran versus ISIL,” *Insight Turkey* 17, no. 2 (İlkbahar 2015): 22-24.

⁷ David L. Philips, *The Kurdish Spring: A New Map of the Middle East* (Londra: Transaction Publishers, 2016), 215.

Bu çalışma da İran'ın Irak'ın kuzeyindeki gelişmeler karşısında benimsediği dış politika ve Iraklı Kürtlerle kurduğu ilişkiler aracılığıyla Irak'ta farklı güç odakları arasındaki güç dengesini koruma gayreti içinde olduğunu ileri sürmektedir. İran'ın bu yöndeki çabalarını anlamlandırmak için de çalışmada uluslararası ilişkiler disiplininin oldukça eski bir referans kaynağı olan güç dengesi kavramından⁸ yararlanılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın ilk kısmında kavramın farklı kullanım ve tanımlarına yer verilecek ve güç dengesinin bir sistem mi yoksa dış politika stratejisi mi olduğu konusu tartışılacaktır. Bu tartışma üzerinde devletlerin güç dengesine bir dış politika stratejisi olarak başvurduklarında diğer aktörlerin güçlerini dengelemek için kullandığı yöntemler ele alınacaktır.⁹ Çalışmanın ikinci kısmında, ABD'nin 2003 müdahalesi sonrasında Irak'ta, İran'a yakın Şii grupların merkezi hükümette yer almasıyla İran'ın Kürtlerle ilişkilerindeki denge unsurları işlenecektir. Son kısımda ise Arap Baharı sürecinin etkisiyle İran'ın IKBY ile ilişkilerini zorlayan temel unsurlar değerlendirilecektir. Bu kapsamda Kürt gruplar içindeki ayrışma, DAES saldırılarının Kürt bölgelerine yoğunlaşması, öncesi ve sonrasıyla Irak Kürt bölgesindeki bağımsızlık referandumu ve tüm bu süreçlerde İran'ın yaptığı dengeleyici hamleler ele alınacaktır.

Bu dönemde Tahran'ın Irak Kürt bölgesine yönelik politikasını şekillendiren unsurlar arasında yer alan ABD'nin yanı sıra diğer bölge ülkelerinin IKBY ile ilişkileri ve İran Kürtleriyle ilgili gelişmeler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca her ne kadar bu çalışma İran'ın Irak Kürtlerine

⁸ Kavramın tanımı ve kullanımıyla ilgili Türkçe literatürdeki bazı önemli çalışmalar için bkz. Erdem Özlük, "Dengeleme mi Peşine Takılmak mı?: Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek," *Gazi Akademik Bakış* 10, no. 20 (Yaz 2017): 224-229, <https://doi.org/10.19060/gav.321041>; Tarık Oğuzlu, "Güçler Dengesi," *Güvenlik Yazıları Serisi*, (Ekim 2019): 1-2, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/GuclerDengesi_TarikOguzlu_v.1.pdf; Ege Demirel, "Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler," *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no. 2 (Aralık 2019): 577-587, <https://doi.org/10.33905/bseusbed.592734>.

⁹ Bu çalışma kapsamında yalnızca İran'ın 2011-2018 yılları arasında kullandığı dengeleme yöntemlerine odaklanılmıştır. Bunların dışında kalan 'karşı dengeleme', 'kamu mallarının ikamesi yoluyla dengeleme' ve 'kıydan dengeleme' gibi yöntemler için sırasıyla bkz. John M. Owen, IV, "Transnational Liberalism and U.S. Primacy," *International Security* 26, no. 3 (Kış 2001-2002): 119; Daniel H. Nexon, "The Balance of Power in the Balance," *World Politics* 61, no. 2 (Nisan 2009): 346; John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy," *Foreign Affairs* 95, no. 4 (Temmuz/Ağustos 2016): 73.

yönelik politikasını dengeleme odaklı kavramsal bir çerçeveye yerleştirme gayretinde olsa da İran'ın bölgedeki güç dengesini sağlamaya yönelik kullandığı yöntemler oldukça çeşitlidir. Söz gelimi İran'ın savunma sanayine ve nükleer teknolojiye dönük yaptığı yatırımlar da kendi aleyhine bir güç dengesinin ortaya çıkmasını önleme amacı taşımaktadır. Devletlerin bu tür iç kapasitelerini geliştirmeye dönük yaptığı yatırımlar iç dengeleme¹⁰ kapsamına girmektedir. Bu çalışmada ise İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkileri ele alındığı için daha çok devletlerin ittifaklar aracılığıyla sağladığı dış dengeleme¹¹ davranışı ön plana çıkarılacaktır.

Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki İran, Şiiilerle kurduğu yakın ilişkiler aracılığıyla da Irak'taki güç dengesini kendi aleyhine bozulmayacak şekilde koruma gayreti içindedir. Ancak bu çalışmanın konusu, İran'ın Arap Baharı'ndan 2017 yılındaki bağımsızlık referandumuna kadar geçen süreçte -Kürtler aracılığıyla ve bazen de onlar aleyhine- Irak'taki güç dengesini korumadaki motivasyon ve yöntemlerini anlama doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın akademik literatüre iki temel katkı sunması beklenmektedir. İlki, güç dengesi kuramının bölgesel gelişmeler doğrultusunda bir dış politika stratejisi olarak mikro ölçekli bir kullanımına başvurusudur. İkincisi, İran'ın 2011 sonrasındaki Irak Kürtleri politikasını doğrudan ikili ilişkiler ve örnek olaylar üzerinden inceleyerek analitik bir çerçevede ortaya koymasıdır.

2. Uluslararası İlişkilerde Güç Dengesi ve Dengeleme Davranışı

Uluslararası ilişkiler araştırmalarında sıkça kullanılmasına rağmen güç dengesi kavramı üzerinde net bir kavramsal ve teorik uzlaşıya

¹⁰ İç dengeleme (*internal balancing*) unsurları için bkz. Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics* (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1957), 32; Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), 118; Stephen M. Walt, *Taming American Power: The Global Response to U.S. Primacy* (New York: W.W. Norton & Company, 2006), 120.

¹¹ Dış dengeleme (*external balancing*) kavramının kullanımı için bkz. Mark R. Brawley, "The Political Economy of Balance of Power Theory," *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* içinde, ed. Thazha V. Paul, James Wirtz ve Michel Fortmann (Stanford: Stanford University Press, 2004), 81; Stephen G. Brooks ve William C. Wohlforth, *World out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 36.

varılamamıştır. Kavram, sistemik güç dağılımı, bir devlet stratejisi veya bir uluslararası politika teorisi olarak kullanılabilir. ¹² Neo-realist kuramın öncü ismi Kenneth N. Waltz'da uluslararası politikanın ayırt edici bir teorisi varsa, onun güç dengesi olduğunu savunur fakat bu kuramın genel olarak kabul gören bir anlatımı olmadığını ifade eder. ¹³ Buna rağmen literatürde genellikle güç dengesinin ne anlama geldiği veya ondan ne anlaşıldığı açıkmiş gibi davranılır ve herhangi bir tanımlama veya açıklamaya gerek duyulmadan kullanılmaya devam eder. ¹⁴ Güç dengesini sağlamanın bir aracı olan dengeleme davranışı da uluslararası ilişkilerde derin köklere sahip olmakla birlikte, kavramsal belirsizlikler ve birbiriyle rekabet halindeki teorik ve ampirik iddialarla doludur. ¹⁵ Bu yüzden çalışmanın ilk bölümünde bu iki kavramla ilgili belirsizlikler giderilmeye çalışılacaktır.

2.1. Güç Dengesi Kavramı

Bu bölümde ilk olarak güç dengesi kavramıyla ilgili 1970'li yıllardan itibaren yapılan tanımlara odaklanılacaktır. Bu bağlamda ilk olarak Nicholas J. Spykman, güç dengesinin büyüyen devletleri sınırlandırma amacı taşıdığını ve bu politikanın tüm başarılı devletlerin diplomalarında önemli bir yeri olduğunu savunur. Bu politikayı uygulamanın en doğru zamanı ise gücünü genişleyerek artıran bir devletin komşu haline gelmesinden önceki dönemdir. ¹⁶ Spykman'dan kısa bir süre sonra 1972 yılında Partha Chatterjee, klasik güç dengesi sisteminin temel karakteristiklerini sıralamıştır. Chatterjee ilk olarak sistemde bağımsız aktör olarak yer alabilecek ulus-devletlerin gerekliliğine dikkat çeker. Bu ulus-devletlerin yöneticileri, ulusal kimliklerini ve egemenliklerini

¹² Jack S. Levy, "What Do Great Powers Balance Against and When," *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* içinde, ed. Thazha V. Paul, James Wirtz ve Michel Fortmann (Standford: Standford University Press, 2004), 29.

¹³ Waltz, *Theory of International Politics*, 117.

¹⁴ Inis L. Claude, *Power and International Relations* (New York: Random House, Inc., 1962), 11-2.

¹⁵ Keir A. Lieber ve Gerard Alexander, "Waiting for Balancing: Why the World Is Not Pushing Back?," *International Security* 30, no. 1 (Yaz 2005): 110-11.

¹⁶ Nicholas J. Spykman, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power* (New York: Harcourt, Brace & World, 1970), 20.

koruma ve ülkelerinin güç kapasitesini artırma gibi meselelerle ilgilenirler. Nitekim bir aktör olarak bu devletlerin öncelikli hedefi de bağımsızlıklarını ve ulusal statülerini korumaktır. Bu yüzden devletler tek bir aktör veya koalisyonun baskın olmadığı bir sistemin parçası olmaya ya da bu sistemi kurmaya karar verirler.¹⁷

Bu dönemin bir diğer dikkat çeken ismi Stanley Hoffmann ise güç dengesinin Raymond Aron'un tabiriyle bir "stratejik-diplomatik davranış" modeli olduğunu ifade eder. Hoffman'a göre, uluslararası ilişkiler özünde, devletlerin bir satranç tahtası üzerindeki rekabeti olup, oyuncular diğerinin aleyhine kendi güçlerini maksimize etmek için uğraşırlar.¹⁸ R. Harrison Wagner da bir gücün dengelenmesi ifadesiyle kastedilenin gücün aşağı yukarı eşit bir biçimde dağılması olduğunu söyler. Bu yüzden bir devlet, genişleme düşüncesi içerisinde olduğu takdirde muhtemelen kendisiyle hemen hemen eşit bir güce sahip başka bir devlet tarafından dengelenir. İki den fazla devletin olduğu bir dünyada, devletler arası kurulacak muhtemel koalisyonlar, güç dengesi sistemindeki ittifak değişimlerini de beraberinde getirir.¹⁹

Güç dengesiyle ilgili farklı bir yaklaşım ortaya koyan Stephen M. Walt, geleneksel güç dengesi teorisyenlerinin aksine dengeleme amacıyla yapılan ittifakların yalnızca güce karşı değil tehditlere karşı yapıldığını savunur. Bu bakış açısından gücün dağılımı önemli bir faktör olsa da tehdit düzeyi; coğrafi yakınlık, saldırı kapasitesi ve algılanan niyetlere göre şekillenir. Bu yüzden Walt, daha çok tehdit dengesi teorisini ön plana çıkarır.²⁰ Randall L. Schweller de neo-klasik realist kuramın konuya yaklaşımına dikkat çeker. Neo-klasik realistlere göre, devletleri yekpare bir aktör olarak görmemek gerekir. Zira devletler dış politika tercihlerini, ülkenin siyasal ve toplumsal yapısından ve iç siyasal gelişmelerden bağımsız olarak belirleyemezler.

¹⁷ Partha Chatterjee, "The Classical Balance of Theory," *Journal of Peace Research* 9, no. 1 (Mart 1972): 52, <https://doi.org/10.1177/002234337200900104>.

¹⁸ Stanley Hoffmann, "Weighing the Balance of Power," *Foreign Affairs* 50, no. 4 (Temmuz 1972): 620-21, <https://doi.org/10.2307/20037937>.

¹⁹ R. Harrison Wagner, "Peace, War, and the Balance of Power," *The American Political Science Review* 88, no. 3 (Eylül 1994): 601-602, <https://doi.org/10.2307/2944797>.

²⁰ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances* (New York: Cornell University Press, 1987), 5.

Başka bir aktörü dengeleme maksadıyla bir adım atılacağı zaman da iç politikada doğurabileceği muhtemel sorunları hesaba katmak zorundadır.²¹

Bu noktada neo-klasik realistlerin devletlerin yekpare yapılar olmadıkları anlayışına farklı bir açıdan yaklaşarak, güç dengesi süreçlerinde devletlerin birbirlerinin iç yapılarındaki unsurlara da etki edebildikleri gerçeğinin üzerinde durmak gerekir. Uluslararası politikada kendilerini daha baskın bir şekilde gösteren devlet-dışı aktörlerin dengeleme stratejilerindeki önemine de ayrıca dikkat çekilmektedir.²² Nitekim günümüzde iş dünyası, sosyal hareketler ve uzman kuruluşlar uluslararası etkileşimlerin oluşmasına ve dış politika hedeflerinin belirlenmesine katkıda bulunur. Etnik gruplar, paralı askerler ve terörist grupları da hesaba katmadan devlet sınırları ve ulusal güvenlik gibi meseleleri ele almak pek mümkün değildir.²³ Eleştirel teorilere göre de sadece hegemonik devlet otoritesi değil, etnik veya dini muhalif hareketler de iktidar mücadelesinde dış politika pratiklerine başvurabilir. Böylece, dış politika analiz sahası, diğer devletler veya hareketlerle ticaret, antlaşma, ittifak, karşılıklı ziyaret ve iş birliği gibi resmi ilişkilere sahip olmayan etnik muhalif hareketlere de açılmış olur.²⁴

Dengeleme açısından bakıldığında da günümüz dünyasında devletler, devlet-dışı aktörler ve hatta bireylerin dahi güç dengesi teorisinin geleneksel yaklaşımlarına meydan okuyabildiği görülür. Bu yeni aktörler, küreselleşme destekçilerinin de vurguladığı üzere, uluslararası ilişkileri dönüştürerek güç dengesini sadece ulusal gündemlerle belirlenemeyecek bir hale getirmektedirler.²⁵ Sonuç olarak, güç dengesi, realist teorisinin öne çıkardığı kavramlardan biri olması sebebiyle esasen yekpare olarak

²¹ Randall L. Schweller, “Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing,” *International Security* 29, no. 2 (Sonbahar 2004): 161-69.

²² Aytaç Denk, “Balance of Power Theory Meets Al-Qaeda: Dynamics of Non-State Actor Balancing in Postinternational Politics” (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2008), 3-5.

²³ Daphné Josselin ve William Wallace, “Non-state Actors in World Politics: the Lessons,” *Non-state Actors in World Politics* içinde, ed. Daphné Josselin ve William Wallace (New York: Palgrave Macmillan, 2001), 251.

²⁴ Ali Balcı, *The PKK-Kurdistan Worker's Party's Regional Politics: During and the After the Cold War* (Cham: Palgrave Macmillan, 2017), 1-3.

²⁵ Thazha V. Paul, “Introduction: The Enduring Axioms of the Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance,” *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* içinde, ed. Thazha V. Paul, James Wirtz ve Michel Fortmann (Stanford: Stanford University Press, 2004), 1.

gördüğü devletler arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ancak bu çalışmanın örnek olay incelemesi güç dengesinin sadece devletlerin yekparelikleri üzerinden kurulmadığını ve işletilmediğini göstermektedir. Bir diğer deyişle, güç dengesi, dengeleme yöntemleri ile devlet bünyesindeki birden fazla düzeyi/unsuru etkileyebilen bir dış politika stratejisi olarak kullanılmaktadır.

2.2. Bir Dış Politika Stratejisi Olarak Güç Dengesi

Uluslararası ilişkiler teorisyenleri güç dengesinden söz ederken sıklıkla bir uluslararası siyasi sonuç olarak denge ile bir devlet davranışı olarak dengeleme arasındaki farka dikkat çekerler.²⁶ İlkinde gücün mevcut dağılımına yani statükoya referans varken, ikincisinde güç dengesine, dengelemenin bir politikası olarak referans verilir.²⁷ Bir sistem olarak güç dengesi, hegemonik arzuları frenlendiği, tek bir aktörün diğerleri üzerinde baskın olmadığı ve devletler arasında genel bir dengenin ortaya çıktığı durumu ifade etmektedir. Bir politika olarak ise, herhangi bir devletin uluslararası ortamda baskın bir aktör haline gelmesini engellemek için diplomasi ya da savaş yöntemleri aracılığıyla bir güç dengesi geliştirmeyi hedefleyen planlı bir strateji şeklinde değerlendirilebilir.²⁸

Yine başka bir ayırım, güç dengesi kuramının içinde iki ayrı yaklaşımın varlığına dikkat çeker. Bunlardan ilki, sistemik güç dengesi teorisi olup uluslararası sistem içinde güç dengelerinin tekrarlayan bir şekilde ortaya çıktığını iddia eder. Gücün dağılımındaki değişimin, Atina ve Sparta arasında savaşa nasıl yol açtığı konusundaki Tukidides anlatımı buna örnek olarak verilir. İkincisi ise güç dengesi teorisini bir devlet davranışının açıklaması veya bu davranışa bir rehber şeklinde ele alır. Bu yaklaşım daha çok dış politika meselelerine ve devletlerin bir güç dengesi ortaya çıkarmak için çaba gösterip göstermeyeceğine odaklanır.²⁹

²⁶ Colin Elman, "Introduction: Appraising Balance of Power Theory," *Realism and Balancing of Power: A New Debate* içinde, ed. John A. Vasquez ve Colin Elman (New Jersey: Prentice Hall, 2003), 8.

²⁷ Joseph S. Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (New York: Basic Books, 1990), 65-6.

²⁸ Andrew Heywood, *The Key Concepts in Politics and International Relations* (Londra: Palgrave Macmillan, 2015), 11.

²⁹ Susan B. Martin, "From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road," *Perspectives on Structural Realism* içinde, ed. Andrew K. Hamani (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 62.

Güç dengesinin kendiliğinden olan bir şey olmadığı, aktif bir şekilde istenen ve sürdürülen bir şey olduğu vurgusu yapan Quincy Wright, silahlanma veya silahsızlanma, ilhak veya çekilme, ittifak veya karşı ittifak, müdahale veya başka devletlerin iç işlerine karışmama siyaseti gibi tercihlerin çoğunlukla güç dengesini koruma niyeti taşıdığını belirtir.³⁰ Birinci Dünya Savaşı örneği üzerinden güç dengesini açıklamaya çalışan Peter Gellman'a göre, kavramın farklı anlamları, bu kavramın bir dış politika olarak kullanılabilirliğini gösterir. Nitekim devlet davranışlarıyla yakından ilişkilendirildiğinde, güç dengesinin onların tercihleri neticesinde ortaya çıkmış bir durum olduğu kabul edilir.³¹ Son dönemlerde güç dengesiyle ilgili kapsamlı çalışmalar yapan isimlerden biri olan Kai He de kavramı anarşik uluslararası sistemde bir politika olarak veya devletler için bir strateji olarak ele almıştır. Burada bağımlı değişken, devlet davranışı yani farklı dengeleme stratejileridir.³²

Bu noktada dengeleme nedir ve bir strateji olarak nasıl işlevsel hale gelebilir soruları önem kazanmaktadır. Geleneksel olarak, askeri ittifaklar ve silahlanma ile özdeşleştirilen dengelemenin, devletlerin kendi güvenlik hedeflerine odaklanmak için birbirinden farklı taktik ve stratejilere başvurduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, yalnız bu iki unsurla sınırlandırılmayacak bir niteliğe sahip olduğu anlaşılır. He'nin çalışmasında da dengeleme, bir devletin güvenliğini sağlamak için kendi gücünü veya rakibinin gücünü kendi avantajına olacak şekilde değiştirmeye yönelik bir strateji olarak kavramsallaştırılır.³³

İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkilerinin niteliğini açıklama çabasında olan bu çalışmada da güç dengesi bir dış politika stratejisi olarak ele alınacaktır. İran bu stratejisini, Irak'ın yekpare olmayan devlet yapısı içindeki iç unsurlarına temas/müdahale ederek işletmiştir. Yani İran, dengeleme davranışını Irak Kürtlerine yönelik bir dış politika stratejisi olarak benimsemiş ve

³⁰ Quincy Wright, *A Study of War* (Chicago: The University of Chicago Press, 1970), 118-19.

³¹ Peter Gellman, "The Elusive Explanation: Balance of Power 'Theory' and the Origins of World War I," *Review of International Studies* 15, no. 2 (Nisan 1989): 158.

³² Kai He, "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War," *Security Studies* 21, no. 2 (Mayıs 2012): 158, <https://doi.org/10.1080/09636412.2012.679201>.

³³ He, "Undermining Adversaries," 159-161.

uygulamıştır. Bu stratejinin pratiğinde Kürtlerle kurduğu ilişkiler üzerinden İran, başta Irak olmak üzere bölge genelinde, güç dengesinin kendi aleyhine değişmesini önleme gayreti içinde olmuştur. İran'ın bu çabasında, detayları aşağıda işlenen bütünsel dengeleme (*omnibalancing*),³⁴ yumuşak ve sert dengeleme, asimetrik dengeleme, pozitif-negatif dengeleme, böl ve yönet şeklinde dengeleme, vekaleten dengeleme ve uygun dengeleme gibi yöntemlere benzer davranışlara başvurduğu gözlemlenmektedir.

2.3. Devletlerin Dengeleme Stratejileri

Güç dengesinin Uluslararası ilişkilerdeki en yaygın teori olduğunu ifade eden Steven R. David, böyle olmasına rağmen üçüncü dünya devletlerinin ayırıcı özelliklerini dikkate almaması dolayısıyla güç dengesinin bu kategoriye giren ülkeler arasındaki yakınlaşmaları açıklamada yetersiz kaldığını savunur. David'e göre, bütünsel dengeleme yaklaşımı bu ihtiyacı karşılamaktadır. Nitekim üçüncü dünyada işbirliği konusundaki en güçlü belirleyici, bu devlet liderlerinin iktidarda kalmak için hangi dış güçle yakınlaşmaları gerektiğine dair yaptıkları rasyonel hesaptır. Üçüncü dünya'nın şartlarında öncelik -tehdit veya gücü dengelemekten ziyade kaynakları asli düşmana yoğunlaştırmak için- ikincil düşmanlarla yakınlaşmaya verilir. Diğer yandan bu ülkeler, kendilerine karşı oluşturulan birliktelikleri bölmeye çalışır ve enerjilerini daha çok içerdeki muhalefet odaklarına harcar. Burada özellikle, içerdeki muhaliflerin dış müttefiklerini yatıştırma politikası ön plana çıkar.³⁵

Yumuşak ve sert dengeleme yöntemleri de devletlerin sıklıkla başvurduğu dengeleme stratejileri arasında yer alır. Robert A. Pape'ye göre, geleneksel sert dengeleme, askeri birikim, savaş ittifakı veya askeri teknolojinin bir müttefike transferi gibi tedbirler doğrultusunda zayıf olan tarafa katkı yaparak mevcut veya daha çok da potansiyel bir çatışmadaki askeri dengeyi değiştirmeyi hedefler. Buna karşın yumuşak dengeleme askeri olmayan araçları kullanır fakat onun amacı da -doğrudan olmasa da- daha

³⁴ Kavramın Türkçe kullanımıyla ilgili bu çalışmada tercih edilen çeviri için bkz. Robert Olson, *Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri*, çev. Hikmet İlhan (İstanbul: Avesta Yayınları, 2010), 33.

³⁵ Steven R. David, "Explaining the Third World Alignment," *World Politics* 43, no. 2 (Ocak 1991): 233-36, <https://doi.org/10.2307/2010472>.

üstün bir devletin askeri hedeflerini etkilemektir.³⁶ Kai He ve Huiyun Feng de devletler arasındaki ekonomik bağımlılığın derinleşmesinin geleneksel, askeri tabanlı sert dengelemenin maliyetini artırdığını savunur. Yumuşak dengeleme bu yüzden, anarşi ve ekonomik bağımlılık koşulları altında, güvenlik arayışında olan devletler için rasyonel bir alternatif stratejidir.³⁷ Bu çalışma kapsamında ele alınan stratejilerden biri de asimetrik dengeleme olup ulus-devletlerin kendileriyle konvansiyonel askeri kabiliyet ve stratejilerle mücadele edemeyen terörist gruplar gibi ulus-altı aktörleri dengelemeye dönük çabaları olarak tanımlanır. Diğer yönüyle ise ulus-altı aktörlerin arkasındaki devletlerle birlikte başka bir devlete terörizm gibi asimetrik araçlarla meydan okuma ve onu zayıflatmaya dönük çabalarıdır.³⁸

Öte yandan pozitif ve negatif dengeleme skalası üzerinde yer alan Kai He'nin kavramsallaştırdığı dört çeşit dengeleme stratejisi bulunmaktadır. Bir devlet bu dengeleme türleri arasında tercihini algılanan tehdidin niteliği doğrultusunda yapar. Nitekim yüksek düzeyde bir tehdit algısı, bir devleti pozitif dengeleme yapmaya sevk eder. Zira silahlanma ve askeri ittifakları içeren pozitif askeri dengeleme yakın tehditlerle başa çıkmada diğerleriyle karşılaştırıldığında daha etkili bir yoldur. Diğer yandan negatif dengeleme stratejilerine özellikle de negatif askeri olmayan dengelemeye, düşük düzeyde bir tehditle karşılaşıldığında başvurulur. Bu dengeleme türü rakip aktörlere ekonomik yaptırımlar, ambargo, işbirliği yapmama ve bir takım kurumsal kısıtlamaları içerir. Bu iki uç arasında devletler, orta düzeyde bir tehdit algıladıklarında ise kendi güvenliklerinin devamını sağlamak için negatif askeri dengelemeyi ya da pozitif askeri olmayan dengelemeyi seçebilirler. İkincisinde amaç bir devletin gücünü, müttefiklerine ekonomik ve teknolojik yardım gibi askeri olmayan olanakları sağlayarak artırmaktır. İlkinde ise rakibin müttefiklerini ondan uzaklaştırma, düşmanın düşmanına askeri yardım, askeri teknoloji transferi gibi askeri yollarla rakibin göreceli gücünü sarsmaya odaklanılır.³⁹

³⁶ Robert A. Pape, "Soft Balancing against the United States," *International Security* 30, no. 1 (Yaz 2005): 36.

³⁷ Kai He ve Huiyun Feng, "If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China," *Security Studies* 17, no. 2 (Haziran 2008): 364-5, <https://doi.org/10.1080/09636410802098776>.

³⁸ Paul, "Introduction," 3.

³⁹ He, "Undermining Adversaries," 167-70.

Yukarıda sayılan yöntemler dışında kalan ve güç dengesi konusunda çalışan teorisyenlerin ortaya koydukları farklı dengeleme stratejileri de vardır. Bu isimlerden biri olan ve güç dengesi tartışmalarına oldukça önemli katkılarda bulunan Hans J. Morgenthau, silahlanma ve ittifaklara ek olarak iki farklı dengeleme yönteminden daha bahseder. Bu yöntemlerden ilki, böl ve yönet olup, rakiplerini bölerek veya bölünmüş halde tutarak zayıf kalmalarını arzulayan ülkelerin başvurduğu bir yöntemdir. Bir diğeri tazminat ya da bedel ödeme olarak adlandırılan yöntem olup bir devletin kendinde gördüğü bir haktan belli bir tazminat yahut başka bir bedel karşılığında vazgeçmesidir.⁴⁰ Schweller ise dengeleme davranışını dört ayrı kategoriye ayırır. İlki uygun dengeleme olup bu davranış, hedef gerçekten yatıştırılması pek mümkün olmayan tehlikeli bir saldırgan ve karşı bir dengeleme oluşturulması için askeri kabiliyetlerin devreye sokulması zaruri ise ortaya çıkar. İkinci kategori aşırı ve uygun olmayan dengeleme olarak adlandırılır. Burada yalnızca kendi güvenliğini sağlama arayışında olan bir devlet yanlış bir algılama sonucu saldırgan olarak görülüp ona karşı tehlikeli ve maliyetli bir silahlanma sarmalına girilir. Üçüncüsü, başka bir aktörü maliyetsiz bir şekilde sınırlamak için “sorumluluğu başkasına yükleme”, “peşine takılma”, “yatıştırma”, “angaje olma”, “uzaklaşma” veya “saklanma” şeklini alabilen dengeleme dışı bir davranış benimseme durumudur. Dördüncü kategori ise, bir devletin tehlikeli ve yatıştırılması imkansız bir saldırganla etkisiz bir biçimde yanıt verdiği durumları tanımlayan yetersiz dengelemedir.⁴¹

Son olarak, Daniel H. Nexon silahlanma ve ittifak oluşturmanın ötesine geçen bir takım dengeleme stratejileri öne sürmüştür. Bunlardan ilki rakiplerin kolektif biçimde hareket etmesini önleyecek olan böl ve dengele davranışdır. Bunu uygulamak isteyen dengeleyici aktörler, öncelikle rakip bir aktörün müttefiklerini veya potansiyel bir müttefikini işbirliğini bırakması, tarafsız kalması veya tarafını değiştirmesi için ikna etmeye çalışırlar. Öte yandan dengeleyici aktörler, hedefe koydukları başka bir aktörün içindeki hizipleri de kıskırtabilirler. İkinci strateji, kaynakların özellikle de silahların üçüncü taraflara transferi doğrultusunda gerçekleşen fakat çoğu zaman resmi ittifakları kapsamayan vekaleten dengelemedir.

⁴⁰ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1985), 198-200.

⁴¹ Schweller, “Unanswered Threats,” 167-68.

Hedef diğer bir devletin kabiliyetlerini sınırlamak veya bölgesel anlamda bir güç dengesini kendi lehine değiştirmektir.⁴²

İran, Irak siyasetindeki gelişmeler doğrultusunda bölgedeki güç dengesini muhafaza etme motivasyonu ile bahsi geçen tüm bu stratejilerin neredeyse tamamından yararlanmıştı. 2003 yılındaki ABD işgali sonrasında Irak'ta İran'a yakın bir mezhepsel grubun iktidara gelmesi, Tahran'ın Kürtlerle Saddam karşıtlığında kurduğu ilişki biçiminin yeniden gözden geçirilmesini gerekli hale getirmiştir. Bir sonraki bölümde 2003 yılında yaşanan iktidar değişiminden başlanarak 2011 yılından itibaren Irak Kürt bölgesinde etkisini hissettiren Arap Baharı'na kadar Irak'taki söz konusu değişimin İran dış politikasına yansımalarına yer verilecektir. Bu bölümden itibaren söz konusu stratejilerin uygulanış biçimleri de tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilecektir.

3. Tarihsel Arka Plan: Irak'ta Şii Ağırlıklı Bir Yönetimin Kurulması ve İran'ın Güç Dengesini Sağlama Çabaları

İran'ın 1980-1988 yılları arasında savaştığı Irak'a karşı, ABD öncülüğünde bir uluslararası koalisyon tarafından Mart 2003'te başlatılan askeri müdahale sonrasında, ülke yönetimindeki Baas Rejimi yıkılmış ve Irak'ta demografik ağırlığı oluşturan Şiiler kısa süre içinde iktidara gelmiştir.⁴³ Böylece Tahran, Bağdat'la ilişkileri oldukça iyi bir noktaya getirme olanağı bulmuş ve bu yakınlığı koruyup daha da geliştirmek istemiştir. Bu yüzden, Iraklı Kürtlerle ilişkilerde, önceki dönemlerin aksine Bağdat'ı merkeze alan bir yaklaşım geliştirmeye başlamış ve birini tercih etmek zorunda kalırsa IKBY'nin yerine Irak merkezi yönetimini seçecek noktaya gelmiştir. Yine de İran, IKBY ile ilişkilerini de geliştirmeye devam etmiş, iki taraf arasında kayda değer bir karşılıklı ekonomik bağımlılık ortaya çıkmıştır.⁴⁴

Irak Kürt bölgesinin 2005 yılındaki anayasayla federal bir bölge olarak tanınması, İran ve Irak Kürtleri arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin

⁴² Nexon, "The Balance of Power," 345.

⁴³ Mahjoob Zweiri, "Arab-Iranian Relations: New Realities?," *Iran's Foreign Policy: From Khatami to Ahmadinejad* içinde, ed. Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri (Lübnan: Ithaka Press, 2008), 117.

⁴⁴ Milani, "The Turbulent History."

açılmasını sağlamıştır. Zira IKBY'nin 2006 yılında kurduğu dış ilişkiler bölümü, İran ve Türkiye ile ilişkileri koordine etmek üzere iki ayrı alt birim oluşturmuştur. Iraklı Kürt siyasi partilerin İran'daki bürolarına ek olarak IKBY, 2007'de Tahran'da bir temsilcilik açmıştır. İran da Erbil ve Süleymaniye'de konsolosluk açan ilk ülke olmuş, Mesud Barzani'yi 2008'de Tahran'da IKBY Başkanı sıfatıyla ağırlamıştır. Böylece Iraklı Kürtlerle ilişkiler siyasi parti düzeyinden bir anlamda hükümetler arası bir seviyeye çıkmıştır. İran ve IKBY arasındaki ekonomik etkileşim de bu süreçte önemli ölçüde artmış ve İran, Türkiye'nin ardından IKBY'nin ikinci büyük ticari ortağı haline gelmiştir. Buna rağmen, iki taraf arasındaki ilişkiler stratejik bir işbirliğine dönüşmemiştir. Zira Irak'ta İran'a yakın bir yönetimin iktidarda olması, Bağdat ve IKBY arasında yaşanan bir gerginlikte Tahran'ın ilkinde öncelik vermesine neden olmuştur.⁴⁵

İran, Irak'ta yapılan seçimlerden sonra, yeni hükümet kurma süreçlerine arabuluculuk ederek Kürtlerle Şii partileri bir araya getirmeye çalışmıştır. Ancak kendilerine verilen sözlerin tutulmaması Kürtleri, Tahran'ın Bağdat'a yakın duruşunu sorgulamaya sevk etmiştir. Tahran, Şiiler ve Kürtler arasındaki sorunları, merkezi hükümetin lehine bir tablo ortaya çıkardığı durumlarda görmezden gelmiş, Bağdat'ın IKBY'ye yönelik yaklaşımında hiçbir etkisi yokmuş gibi davranmıştır.⁴⁶ Yumuşak dengeleme olarak tanımlanabilecek olan bu strateji, Irak Kürtleriyle kurmaya başladığı yakın ekonomik ilişkilerin bozulmasını istemeyen fakat IKBY'nin İran'a yakın bir Irak yönetiminden bağımsız hareket edecek kadar güçlenmesini de istemeyen Tahran tarafından bilinçli olarak benimsenmiştir. Zira taraflar arasında ekonomik ilişkilerin gelişmiş olduğu durumlarda sert dengeleme yöntemleri ciddi bir maliyet oluşturmaktadır. Dolayısıyla Tahran'ın, Bağdat ve IKBY arasındaki sorunlarda askeri yöntemler içermeyen ve karşılıklı ekonomik bağımlılık koşullarında güçlenmesinden endişe duyulan bir aktörün gücünü dengelemek için tercih edilen yumuşak dengeleme şeklinde bir strateji benimsediği görülmektedir.⁴⁷

Tahran'ın IKBY ile karşılaştırıldığında yeni Irak hükümetini önceleyen yaklaşımında iç faktörlerin de etkisi vardır. Nitekim neo-klasik realist

⁴⁵ Sinkaya, "Iran-KRG Relations."

⁴⁶ Mustafa, "Iran's Role," 7.

⁴⁷ He ve Feng, "If Not Soft Balancing," 365.

perspektiften bakıldığında devletlerin dış politika tercihlerinin, ülkenin siyasal ve toplumsal yapısından bağımsız olarak belirlenemediği anlaşılır.⁴⁸ İran da Şii mezhebini anayasasının on ikinci maddesinde resmi olarak kabul etmiş bir ülkedir.⁴⁹ Amerikan işgali sonrası, iç çatışmanın sürdüğü dönemlerde İran, Şii milis gruplara silah ve para temin ederken ülkede güvenliği sağlamak isteyen Şii ağırlıklı yeni yönetim için de istihbarat toplayarak İran'a güven duymasını sağlamıştır.⁵⁰ Ayrıca 2005 ve 2010 yılında yapılan parlamento seçimleriyle 2009'daki eyalet seçimlerinde de kendine yakın gördüğü adayları fonlayıp danışmanlık desteği verirken, Şii oylarının bölünmemesi için ortak listeler oluşturulması noktasında oldukça hassas davranmıştır.⁵¹ Arap Baharı sonrasındaki dönemde ise İran'ın hesaba katması gereken daha farklı denge unsurları ortaya çıkmıştır.

4. Arap Baharı'yla Birlikte İran'ın Irak Kürtleriyle İlişkilerini ve Güç Dengesi Arayışını Etkileyen Temel Parametreler

İran'ın genel olarak Irak politikasını ve Kürt siyasi partilerle ilişkilerini etkileyen bir diğer önemli faktör Arap Baharı olmuştur. Bu sürecin Ortadoğu'da yol açtığı değişim dalgası Irak Kürt bölgesine de yansımış, IKBY'nin lider kadrosu protesto edilmiştir. Aynı dönemde İran'ın Iraklı Kürtlerle ilişkilerine etki eden farklı gelişmeler de yaşanmıştır. Bunların başında Kürtlerin kendi içindeki ayrışma, DAESH'in saldırılarını Kürt yoğunluklu şehirlere yöneltmesi ve Irak Kürt bölgesinde bir bağımsızlık referandumu düzenlenmesi gelmektedir. Çalışmanın bu kısmında tüm bu olaylar İran'ın farklı aktörleri dengeleme stratejileri çerçevesinde ele alınacaktır.

⁴⁸ Schweller, "Unanswered Threats," 164.

⁴⁹ "Kanunê Esasî Cômhûrî İslâmî Îrân," *ACE Project*, Son erişim tarihi: 15 Ağustos 2021, <http://aceproject.org/ero-en/regions/asia/IR/iran-the-constitution-of-islamic-republic-of-iran>.

⁵⁰ Kerim Yıldız ve Tanyel B. Tayşi, *The Kurds in Iran: The Past, Present, and Future* (Londra: Pluto Press, 2007), 80.

⁵¹ Michael Eisenstadt, Michael Knights ve Ahmed Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," *Washington Institute for Near East Policy*, no. 111 (Nisan 2011): ix, <https://www.washingtoninstitute.org/media/3364>.

4.1. Kürtler Arasında Ayrışma ve Liderlik Krizleri

Arap Baharı, Irak Kürtlerinin kendi aralarındaki sorunları daha da derinleştirmiştir. Şubat 2011'de Kürt bölgesinin baharı⁵² olarak değerlendirilen protestolarda eylemciler, artan otoriter eğilimlerin yanı sıra ekonomik büyümenin herkese eşit olarak yansıtılmamasına dikkat çekmişlerdir. Şehirleşme ve eğitimde kat edilen tüm mesafeye rağmen Kürt bölgesinde işlerin geleneksel patronaj ilişkileri doğrultusunda yürütülmeye devam etmesi ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'nin toplumsal, siyasi ve ekonomik yaşam üzerinde yoğun bir denetim sağlaması halkın diğer kesimlerinde ciddi bir rahatsızlık uyandırmıştır.⁵³ 62 gün süren bu gösterilerde, Haziran 2005'ten beri IKBY başkanlığını yürüten KDP lideri Barzani ve 2009'da IKBY başbakanı olan KYB'li Berhem Salih⁵⁴ istifa çağrılarıyla karşılaşmıştır. Üç protestocunun yaşamını yitirdiği ve çok sayıda göstericinin de yaralandığı eylemler, Nisan 2011'de IKBY güvenlik güçlerinin müdahalesiyle son bulmuştur.⁵⁵

Bu olayların etkisinin sürdüğü sırada Irak Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda KYB lideri olan Celal Talabani'nin ciddi bir hastalıkla karşı karşıya olduğu anlaşılmıştır. Tedavi için Almanya'ya götürüldüğü Aralık 2012 tarihinden itibaren ise partisi KYB içinde bir liderlik krizi yaşanmaya başlamıştır. Bu süreçte aralarında Talabani'nin eşi Hero İbrahim Ahmed ve Talabani'nin halefi olarak görülen Berhem Salih'in de bulunduğu üst düzey KYB yetkilileri İran'a çeşitli ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Tahran, bu sorunun bir sonraki kongreye kadar kolektif bir liderlik konseyi kurularak çözülebileceği yönünde bir tavsiyede bulunmuştur. İsmi Irak Cumhurbaşkanlığı için de ön plana çıkan Berhem Salih'e çekinceli yaklaşan

⁵² Michael M. Gunter, "Unrecognized De Facto States in World Politics: The Kurds," *The Brown Journal of World Affairs* 20, no. 11 (İlkbahar/Yaz 2014): 170.

⁵³ Denise Natali, "The Kurdistan Region of Iraq: Stabilizer or Spoiler?," *Georgetown Journal of International Affairs* 14, no. 2 (Yaz/Sonbahar 2013): 77.

⁵⁴ Berhem Salih, 2 Ekim 2018 tarihi itibarıyla Irak Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Haberin detayları için bkz. "Irak'ın yeni Cumhurbaşkanı Berhem Salih," *Deutsche Welle*, 2 Ekim 2018, <https://www.dw.com/tr/irakin-yeni-cumhurbaşkanı-berhem-salih/a-45734185>.

⁵⁵ Michael M. Gunter, "Arab-Kurdish Relations and the future of Iraq," *Third World Quarterly* 32, no. 9 (Ekim 2011): 1625, <https://doi.org/10.1080/01436597.2011.618649>.

İranlı yetkililer, Salih'in İran'ın genel Irak politikasına uyum sağlama, hükümetle uyum içinde çalışma, Şiiler ve Kürtler arasındaki ittifakı koruma ve ABD'yle Türkiye'ye mesafeli durma gibi konularda garanti verdiği takdirde kendilerinden destek görebileceğini ifade etmişlerdir.⁵⁶ Böylece Tahran, gelecek planlamasını dahi Irak'taki güç dengesinin kendi aleyhine bozulma ihtimalinin önüne geçecek şekilde yapmıştır.

İran, “neo-Osmanlıcı” bir perspektifle bölgeye yaklaştığını düşündüğü Türkiye'nin, IKBY ile yakınlaştığı takdirde Irak Kürtlerinin kendisine daha az bağımlı hale gelerek yönünü Batı'ya çevireceğini düşünmüştür.⁵⁷ Bu yüzden Irak Kürt bölgesinde yoğun bir istihbarat faaliyeti yürütmüş, yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere bölgedeki siyasi partilerin liderlik meseleleriyle yakında ilgilenmiştir. İran'ın belirleyici olmak istediği bir diğer konu da Irak Kürt bölgesindeki hükümet kurma süreçleridir. Nitekim 12 Ocak 2014'te IKBY'yi oluşturan KDP ve KYB'li temsilciler İran'da misafir edilmiş, Eylül 2013'te yapılan seçimlerde Goran Hareketi'nin KYB aleyhine güçlenmesinden sonra hükümet kurma aşamasında yaşanan kilitlenmeyi aşmanın yolları aranmıştır.⁵⁸ İran'ın Türkiye gibi bölgesel aktörlere karşı bu ön alan tavrı, bir bölgede nüfuzunu artırmak isteyen bir devletin kendisine yakın bir güce sahip başka bir devlet tarafından dengeleneceğini iddia eden yaklaşımı⁵⁹ doğrulayan bir hamle olmuştur.

İran'ın dikkat çeken bir başka stratejisi de IKBY Başkanı Mesud Barzani'nin 2014 yılında bağımsızlık yönünde bir kampanya başlattığı sırada görülmüştür. 6 Temmuz 2014'te İran'ın Irak Büyükelçisi Hasan Danayefar liderliğindeki bir delegasyon, Süleymaniye'de Goran temsilcileriyle görüşerek KYB ile yakınlaşmaları için uğraşmıştır. Böylece hem Barzani'nin bağımsızlık planlarına karşı bir cephe oluşturmayı hem de Nuri el-Maliki'nin hükümette kalmaya devam etmesini sağlamaya çalışmıştır.⁶⁰ İran, bu şekilde Irak'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden ve dolayısıyla müttefiki Irak merkezi hükümetini zayıflatacak bir süreç

⁵⁶ Hevidar Ahmed, “Iran Calls the Shot on PUK Leadership Issue,” *Rudaw*, 23 Mayıs 2013, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/230520131>.

⁵⁷ Philips, *The Kurdish Spring*, 215.

⁵⁸ Wladimir van Wilgenburg, “Iranian Kurdish parties prefer dialogue with government,” *Ekurd Daily*, 15 Ocak 2014, <https://ekurd.net/mismas/articles/misc2014/1/irankurd1038.htm>.

⁵⁹ Wagner, “Peace, War, and the Balance,” 601-602.

⁶⁰ Chomani, “Turkey, Iran influence in Iraqi Kurdistan.”

karşısında, böl ve dengele davranışını akıllara getiren bir adım atmıştır. Nitekim bu dengeleme davranışında temel hedef rakiplerin kolektif biçimde hareket etmesini önlemeye çalışmaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için benimsenen başlıca yöntemlerden biri de tehdit algılanan bir aktörün içindeki hizipleri kışkırtmaktır.⁶¹ Tahran da IKBY içinde faaliyet gösteren partiler arasındaki farklılıkların üzerine giderek bağımsızlık konusunda birlikte hareket etmelerini önlemek istemiştir. DAES'in Irak'taki saldırılarını Kürt bölgesine yoğunlaştırmasıyla bağımsızlık konusu da bu dönemde geçici olarak gündemden düşmüştür.

4.2. DAES Saldırılarının Kürt Bölgelerine Yoğunlaşması

6 Ağustos 2014 akşamında Washington ve IKBY arasında yapılan çok sayıdaki telefon görüşmesinin birinde Mesud Barzani, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'a DAES'in oldukça gelişmiş silahlarla saldırıya geçtiğini söylemiştir. Başkan Barack Obama da konuyu ciddiyetle ele alarak iki gün içinde DAES'e karşı bir hava saldırısı başlatılması talimatını vermiştir. Bu operasyonlarda ilk vurulan hedeflerden biri, DAES'in Irak ordusundan ele geçirdiği 30 kilometre menzilli ve Amerikan menşeli zırhlı bir muharebe aracı olmuştur.⁶² DAES'e karşı yürütülen operasyonlar uzun dönemli tarihsel bağlar ve coğrafi yakınlığa göre şekillenmiştir. ABD öncülüğündeki hava operasyonları daha çok KDP güçlerinin kontrol ettiği Irak Kürt bölgesinin kuzeyi ve batısında yoğunlaşırken, KYB'nin etkin olduğu güney ve doğu kesimlerine, merkezi hükümet sınırlı da olsa hava desteği vermiş, İran da askeri mühimmat ve danışmanlık hizmeti sağlamıştır.⁶³ Irak'ın geneli ve Kürt bölgesinin istikrarını bozma potansiyeli taşıyan ve İran sınırları için oldukça ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturan DAES'e karşı benimsenen bu askeri çözüm odaklı yaklaşımı, uygun dengeleme kapsamında değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu dengeleme yöntemi askeri unsurları içermekte olup başka bir şekilde durdurulması mümkün olmayan bir saldırıya karşı verilen mecburi bir karşılık olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

⁶¹ Nexon, "The Balance of Power," 345.

⁶² Ahmed, "Iran Calls the Shot."

⁶³ Kittleson, "US, Iran woo rival Kurdish factions."

⁶⁴ Schweller, "Unanswered Threats," 167.

Diğer yandan Irak'taki DAEŞ tehdidi, İran ve Batı arasında bir uzlaşma fırsatı ortaya çıkarmıştır.⁶⁵ Nitekim örgütün saldırıları sonrası hem ABD'nin hem de İran'ın Peşmerge güçlerine farklı şekillerde yardımda bulunması iki ülkeyi ortak düşman karşısında bir araya getiren bir tablo ortaya çıkarmıştır.⁶⁶ Bağdat'ın kuzeyindeki 50 bin nüfuslu Şii Türkmen kasabası Amerli, DAEŞ kuşatmasından, Ağustos 2014'ün sonlarında ABD, Irak hükümeti, IKBY ve İran destekli Şii milislerin koordineli bir operasyonu sonucu kurtarılmıştır. İran, bu süreçte işbirliği yapıldığına dair iddiaları inkar etse de⁶⁷ Amerli örneğinde ortak bir tehdide karşı çıkar birlikteliği gerçekleştiği anlaşılmaktadır.⁶⁸ Ortaya çıkan bu durum, daha çok gelişmekte olan ülke liderlerinin dış politika tercihleriyle ilişkilendirilen ve en yakın tehdit olarak görülen bir düşmana odaklanmak için ikincil düşmanlarla işbirliği yapılabileceği şeklindeki bütünsel dengeleme⁶⁹ varsayımına uygundur. İranlı yetkililer de ABD gibi geleneksel bir düşmanla resmi olarak bir yakınlık görüntüsü vermektense kaçınsa da DAEŞ gibi çok daha acil bir ulusal ve bölgesel güvenlik tehdidi karşısında sahada farklı aktörlerle koordineli bir faaliyet yürütmekten geri durmamışlardır.

Irak Başbakanı Haydar el-İbadi de DAEŞ'le mücadelenin başladığı ilk günden itibaren İran'ın Iraklı güçlere ve gönüllü milislere silah ve mühimmat sağladığına dikkat çekmiştir. Ayrıca savaş sahasında da bazı İranlı birliklerin varlığına tanık olunmuştur. Nitekim DAEŞ'in 2014 yazında kendi sınırına yaklaşma tehlikesine karşı İran, ülkeye topçu birlikler göndermiş, bunlar da Iraklı güçlerle beraber çalışmışlardır. Burada Kürt Peşmergeler savaş alanındaki hedeflerin belirlenmesi gibi teknik meselelerle ilgilenirken İranlılar roketlerin ve topların ateşlenmesi gibi işlerle meşgul olmuşlardır. İranlı danışmanlar da basit taktiklerin yanı sıra elektronik takip ve telsiz sistemlerini de içeren insansız hava aracı gibi teknolojik araç gereç temini noktasında DAEŞ karşıtı paramiliter gruplara destek vermişlerdir.⁷⁰ Diyala vilayetine bağlı Kürt kasabaları Celavle ve

⁶⁵ Philips, *The Kurdish Spring*, 214.

⁶⁶ Malas ve Parkinson, "Iraq Crisis."

⁶⁷ "Tekzibe heber hemkâriye İrân bâ Âmrîkâ aleyhe Dâ'eş," *IRNA*, 5 Eylül 2014, <https://www.irna.ir/news/81300902/تکذیب-خبر-همکاری-ایران-با-آمریکا-علیه-داعش>.

⁶⁸ Philips, *The Kurdish Spring*, 215.

⁶⁹ David, "Explaining the Third World," 235.

⁷⁰ Parker, Dehghanpisheh ve Coles, "Special Report."

Sadiye'nin kurtarılması esnasında da İran, Peşmerge güçlerine doğrudan yardım etmiştir.⁷¹ İran'ın Irak Kürt bölgesine yönelik saldırılar karşısında devreye soktuğu tüm bu araçlar pozitif ve negatif askeri dengeleme davranışını benimseyen aktörlerin yöntemleriyle uyumludur. Zira bu iki dengeleme stratejisinde devletler, karşılaştıkları tehditler karşısında askeri ittifaklar kurmanın yanında rakibin düşmanına askeri yardım ve müttefiklere askeri teknoloji transferi yaparlar.⁷² Görüldüğü üzere İran, DAESH'le mücadele esnasında sırasıyla tüm bu hamleleri yapmıştır.

DAESH saldırıları sonrası döneme bakıldığında ise Irak'ın güney ve doğu kesimlerindeki Hanekin'den kuzeybatıdaki Sincar vilayetine kadar uzanan tartışmalı bölgelerde, IKBY'nin resmi sınırlarına paralel ve KYB-PKK (Kürdistan İşçi Partisi) işbirliğine dayanan alternatif bir güç yapılanmasının ortaya çıktığı görülür. Bu süreçte Tahran, Irak'ın İran sınırından başlayarak PYD (Demokratik Birlik Partisi) kontrolündeki Suriye'nin kuzeyine uzanan, merkezinde KYB'nin hakimiyetindeki Kerkük'ün bulunduğu böylesi bir alternatif fiili Kürt varlığına ses çıkarmamıştır. Zira bu bölgenin KDP liderliğindeki IKBY'nin bağımsızlık yönünde atacağı adımların önünde bir engel olacağını varsaymıştır.⁷³ Güç dengesini muhafaza etme arayışında olan devletler, tek bir aktör veya koalisyonun baskın olmadığı bir sistem inşa etmeye çalışırlar.⁷⁴ Tahran da Irak'taki gelişmeleri kendi hayati çıkarlarının bir parçası olarak görür. Bu bağlamda, KDP'nin IKBY içinde baskın bir aktör olarak Şii ağırlıklı Bağdat hükümetini zayıflatacak bir kabiliyet kazanmasını istemez. Bu yüzden, IKBY sınırları dışında kalan ve önemli bir oranda Kürt nüfusun yaşadığı bölgelerde KDP dışındaki partilerin etkinlik kurmasına o dönem karşı çıkmamıştır.

İran, KDP konusunda temkinli olsa da Mesud Barzani İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'ye yazdığı mektupta İran'ın zor şartlar altındaki Irak Kürtlerine yaptığı yardımlardan övgüyle söz etmiştir. Bu yakınlaşma neticesinde, İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif 2014 yılının Ağustos sonunda, İran Meclisi Sözcüsü Ali Laricani de Aralık ayında Erbil'i ziyaret etmiştir. İki taraf arasındaki bu olumlu hava ekonomik ilişkilerin

⁷¹ Mustafa, "Iran's Role," 5.

⁷² He, "Undermining Adversaries," 167-71

⁷³ Tanchum, "Between Ankara and Tehran," 71-2.

⁷⁴ Chatterjee, "The Classical Balance," 52.

de canlanmasına sebep olmuş, İran-IKBY sınırında yer alan Pencvin kasabasında bir serbest ticaret bölgesi kurulması kararlaştırılmıştır. İran ve Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinden sorumlu Rüstem Kasımi de Şubat 2015'te Erbil'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Yapılan görüşmede, İran'ın bölgeden ham petrol ithal etmesi ve işlenmiş petrolü buraya ihraç etmesi konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır. Ayrıca, Süleymaniye ve Kirmanşah arasında bir demiryolu inşa projesi üzerine konuşulmuştur.⁷⁵ Ancak, Barzani'nin bir bağımsızlık referandumunu tekrar gündemine alması, taraflar arasında yeni bir gerilim oluşturacaktır.

4.3. Bölgesel Yönetimin Bağımsızlık Hedefi

Irak'ın kuzeyine gerçekleştirilen DAESH saldırıları sonrası bağımsızlık tartışmaları askıya alınmış, konu yaklaşık üç yıl boyunca çok ciddi bir kamuoyu oluşturacak şekilde gündeme gelmemiştir. 2017 yılının başlarından itibaren Mesud Barzani tarafından bağımsızlık meselesinin yeniden dillendirilmeye başlanması üzerine İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü lideri General Kasım Süleymani⁷⁶ devreye girmiştir. Nisan ayında Süleymaniye şehrine giden Süleymani, KYB'li yöneticilerden referandum konusunda Barzani'nin karşısında durmalarını istemiştir. İran destekli Irak milis güçleri de Ninova Eyaleti'nin Irak Kürt bölgesine dahil edilmesine hiçbir şekilde izin vermeyeceklerini ilan etmişlerdir.⁷⁷ İran'ın bu ön alıcı adımlarına rağmen, 7 Haziran 2017'de Mesud Barzani öncülüğünde on altı siyasi partinin katılımıyla yapılan toplantıda, 25 Eylül'de Irak Kürt bölgesinde bir bağımsızlık referandumu yapılması kararı alınmıştır.⁷⁸

Bu karardan kısa bir süre sonra KYB lideri Celal Talabani Tahran'a davet edilmiştir. Ancak, o dönem ciddi sağlık sorunları yaşayan Talabani, partisi üzerinde eskisi kadar etkili olmadığından KYB içindeki bazı isimler

⁷⁵ Sinkaya, "Iran-KRG Relations."

⁷⁶ 3 Ocak 2020'de ABD'nin hava saldırısı sonucu Irak'ta öldürülen Süleymani ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ahmet Dursun ve Haydar Karaalp, "ABD saldırısında ölen İranlı general Kasım Süleymani kimdir?," *Anadolu Ajansı*, 3 Ocak 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-saldirisinda-olen-iranli-general-kasim-suleymani-kimdir-1690817>.

⁷⁷ Mejidyar, "Iran-Allied Iraqi Militia."

⁷⁸ Salih Bilici ve İdris Okuducu, "IKBY'de Referandum Belirsizliği," *Anadolu Ajansı*, 27 Temmuz 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/ikbyde-referandum-belirsizligi/870652>.

Tahran'dan bağımsız bir politika izlenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bölgede faaliyet gösteren Goran ve Komela İslam gibi partiler ise referandum konusuna mesafeli yaklaşmışlardır. Bu partilerin Irak Kürt bölgesinin İran'la sınır hattında yer alan Süleymaniye ve Halepçe kentlerinde etkin olduğu dikkate alınacak olursa, Tahran'ın sürece etki etmeye çalıştığı açık bir şekilde görülür.⁷⁹ İran'ın bu yaklaşımı, böl ve yönet şeklindeki dengeleme stratejisine benzemekte olup rakiplerini bölerek veya bölünmüş halde tutarak zayıf kalmalarını arzulayan ülkelerin başvurduğu bir yöntemdir.⁸⁰ Böyle bir hamle, Irak Kürt bölgesindeki partilerin İran'ın bir tehdit olarak gördüğü bağımsızlık referandumunda birlikte hareket etmelerini önleme ve referandumun meşruiyetinin sorgulanması hedefini taşımaktadır. Ancak Tahran bu tür girişimlerden istediği sonucu alamayınca daha sert adımlar atma gereği duymuştur.

Bir IKBY yetkilisinin aktardığına göre, Temmuz ayında İranlı temsilcilerle yapılan bir toplantıda, kendilerine referandumun gerçekleştirilmemesi durumunda ödüllendirilecekleri aksi takdirde hayal bile edemeyecekleri bir tepkiyle karşılaşacakları söylenmiştir.⁸¹ Bir stratejik-diplomatik davranış modeli olan güç dengesini koruma politikasının⁸² uygulamadaki en doğru zamanı, gücünü genişleyerek artıran bir aktörün komşu haline gelmesinden önceki dönemdir.⁸³ Tahran da kuvvet kullanma seçeneğine başvurmadan fakat bahsi geçen yetkilinin sözlerinden anlaşılacağı üzere bunu “diplomatik” bir dille ima ederek olası bir bağımsız Kürdistan tehdidinin önüne henüz doğum aşamasında geçmek istemiştir.

Referandum kararına İran'ın resmi makamlarından gelen tepkiler, Ankara'nın ve hatta Bağdat'ın tepkisinden bile daha serttir.⁸⁴ İran'ın en tepe noktasındaki isimler bu meseleye ciddiyetle yaklaşmışlar, dini lider Ayetullah Ali Hamaney karardan kısa bir süre sonra Irak Başbakanı Haydar el-İbadi ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Hamaney burada, olası bir bölünmenin ABD'ye Irak'ta farklı adımlar atma imkanı verebileceğini

⁷⁹ Bilici ve Okuducu, “IKBY’de Referandum.”

⁸⁰ Morgenthau, *Politics Among Nations*, 198.

⁸¹ Mejidyar, “Iran-Allied Iraqi Militia.”

⁸² Hoffmann, “Weighing the Balance,” 620.

⁸³ Spykman, *America's Strategy*, 20.

⁸⁴ Mejidyar, “Iran-Allied Iraqi Militia.”

dolayısıyla Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini ve ülkesinin de böylesi bir referanduma kesinlikle karşı olduğunu ifade etmiştir.⁸⁵ El-İbadi, Hamaney ile görüşmesinden önce İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'yle de bir araya gelmiştir. Ruhani de Irak'ta herhangi bir bölünmenin kabul edilemez olduğunu ve bunun bölgedeki hiçbir devletin çıkarına uygun olmadığını dile getirmiştir.⁸⁶

İran Savunma Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre, 23 Temmuz 2017'de İran ve Irak savunma bakanları, iki ülke arasında bir askeri işbirliği antlaşması imzalamışlardır. Terörizmle mücadele, sınır güvenliği, teknik ve askeri destek gibi konuları da kapsayan bu antlaşmanın zamanlaması da oldukça önemlidir. Antlaşma, Musul'un Irak ordusu tarafından DAESH terör örgütünden kurtarıldıktan sonraki bir döneme denk gelmesi nedeniyle bir zafer niteliği taşıırken, Irak Kürt bölgesinde bir referandum düzenlenmesinden önceki bir tarih olması dolayısıyla da İKBY liderliğine yönelik bir tehdit içermiştir. Zira yapılan görüşmede İranlı bakan, Irak'ın toprak bütünlüğünün tüm etnik grupların yararına olduğunu, Irak'ta bölünmeye dönük bir adımın kesinlikle karşısında duracaklarını belirtmiştir.⁸⁷ Bu tarihe kadar Tahran, Bağdat-İKBY arasındaki meselelerde yaklaşımını diplomatik bir üslupla ve diplomatik kanallar üzerinden ortaya koyarak askeri araçları devreye sokmadan bir yumuşak dengeleme yöntemi benimsemişti. Ancak, Irak merkezi hükümetiyle yapılan böyle bir antlaşma, İran'ın attığı adımların sert dengeleme davranışına dönüşmeye başladığını gösterir. Zira askeri bir ittifak veya askeri teknolojinin bir müttefike transferi gibi hamleler, bu tür bir dengeleme stratejisinin kapsamına girmektedir.⁸⁸ İran'ın bağımsızlık referandumunu engellemeye yönelik tüm bu dengeleme hamlelerine rağmen İKBY, 25 Eylül'de bu oylamayı gerçekleştirmiştir.

⁸⁵ "US, stooges oppose Iraq independence, unity: Ayatollah Khamenei," *Taghrib News*, 21 Haziran 2017, <http://www.taghribnews.com/en/news/272312/us-stooges-oppose-iraq-independence-unity-ayatollah-khamenei>.

⁸⁶ "Iran Supreme Leader to Iraqi PM: We are opposed to a Kurdish Referendum," *Rudaw*, 20 Haziran 2017, <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iran/20062017-amp>.

⁸⁷ İsmail Sarı, "İran ve Irak Savunma ve İşbirliği Antlaşması İmzalandı," İRAM, 25 Temmuz 2017, <https://iramcenter.org/iran-ve-irak-savunma-is-birligi-anlasmasi-imzaladi/>.

⁸⁸ Pape, "Soft Balancing," 36.

4.4. Bağımsızlık Referandumu Sonrası Gelişmeler

Referandumdan sonraki süreçte Tahran, ilk olarak Barzani'den oylamayı iptal etmesini istemiştir. Diğer yandan, Irak Kürt bölgesiyle olan sınır hattında askeri manevralar yapılmaya başlanmış, Bağdat'ın talebiyle hava sahası IKBY'ye kapatılmış ve Irak güvenlik güçlerinin sınır hattında kontrolü IKBY'den alma yönündeki hamlesine tam destek verilmiştir. Ayrıca Tahran, İran Kürdistanı'na yönelik operasyonlarını da hızlandırmıştır. Zira Irak Kürt bölgesindeki referanduma sempatiyle yaklaşan grupların varlığı -ABD'deki Donald Trump yönetiminin İran'a karşı benimsemiş olduğu tavır da hesaba katıldığında- İran'ın iç istikrarı için potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.⁸⁹

Referanduma giden süreçte Ankara ve IKBY arasındaki ilişkilerin bozulmasına paralel olarak iki bölgesel rakip Türkiye ve İran, Irak merkezi hükümetinin IKBY'ye verdiği tepki doğrultusunda birlikte hareket etmişlerdir.⁹⁰ Bir ulus devletle bir ulus-altı aktörün başka bir devlete karşı yaptığı işbirliği ya da devletlerin bir araya gelerek ulus-altı aktörlere karşı yaptıkları ittifak, güç dengesini sağlama maksadı taşırsa asimetrik dengeleme olarak tanımlanır.⁹¹ Bu örnekte de Ankara ve Tahran, Kürtlerin bağımsızlığa destek yönünde çıkan referandum sonucuyla paralel bir adım atmasının önüne geçmek istemiş, Bağdat'ın beklentileriyle uyumlu ve IKBY'nin gücünü zayıflatacak şekilde bir dizi önlem almışlardır.⁹²

Türkiye, referandumdan üç gün önce, sınır ötesi operasyon için hükümete verilen yetkinin bir yıl uzatılmasıyla ilgili kararın çıkmasını sağlayarak en net mesajı vermiştir. Somut yaptırım olarak, Erbil ve Süleymaniye'den gerçekleştirilen karşılıklı uçuşları durdurmuş ve IKBY'ye yakın televizyon kanallarını uydudan çıkarmıştır. İran da Iraklı yetkililerin isteği üzerine Kürt bölgesiyle sınır kapılarını kapatmış, K24 kanalının çalışmalarını sonlandırmış, bölgeden kalkan uçakların İran hava sahasını girişine izin vermemiş ve sınırda askeri bir tatbikat yapmıştır.⁹³

⁸⁹ Milani, "The Turbulent History."

⁹⁰ Mehmet Uyanık, "Turkey and the KRG After the Referendum: Blocking the Path to Independence," *CSIS Turkey Project*, 22 Kasım 2017, 1, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/171122_Turkey_and_the_KRG.pdf.

⁹¹ Paul, "Introduction," 3.

⁹² "Sâle 2017 ve pâyâne ruyâyi İstiklâlê İklimê Kürdîstân," *IRNA*, 31 Aralık 2017, <https://www.irna.ir/news/82781639/سال-2017-و-پایان-رویای-استقلال-اقلیم-کردستان>.

⁹³ "IKBY Referandumuna İran'la Irak ve Türkiye'nin Tepkisi Ne Oldu?," *Voice of America*, 27 Eylül 2017, <https://www.amerikanin sesi.com/a/ikby-referandumuna-iran-irak-ve-turkiye-nin-tepkisi-ne-oldu/4047012.html>.

Irak Kürt bölgesine komşu iki devletin referandum konusundaki bu net tavrının yanı sıra Irak ordusunun referandum kapsamına dahil edilen tartışmalı bölgelere dönük operasyonları, IKBY'yi oldukça zor duruma düşürmüştür.⁹⁴ Kerkük ve diğer bazı tartışmalı bölgelerin yeniden Irak güvenlik güçlerinin kontrolüne geçmesinden hemen önce Kasım Süleymani, IKBY'nin İran destekli Şii milislerin de yardımıyla ilerleyen Irak güçlerine karşı koymasının ölümcül bir hata olacağını söylemiş ve barışçıl bir şekilde Kerkük'ten çekilmelerini istemiştir. İran bu süreçte KDP-KYB ikiliğinden faydalanmış, KYB Peşmergelerinin korumasında olan Kerkük, ciddi bir çatışmaya girmeden IKBY kontrolünden çıkmıştır. Barzani de bunun üzerine KYB yetkililerinin büyük bir ihanete imza atarak Bağdat ve hatta Tahran'la anlaştığını ve Peşmergenin Kerkük'ten çekildiğini iddia etmiştir.⁹⁵

Referandum sonrasında Irak Kürt bölgesi, yakın gelecekteki bir bağımsızlık ihtimalinden daha da uzaklaşmıştır. Zira Ankara'nın ve Tahran'ın Bağdat'la eşgüdümlü olarak kararlı bir tutum takınması IKBY'yi izole ve savunmasız bırakmıştır. 5 Kasım 2017'de Irak Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan 2018'in taslak bütçesinde, IKBY'nin bütçeden elde edeceği gelirin oranı yüzde 17'den 12.6'ya düşürülmüştür. Bu durum kamu sektörü çalışanları ve Peşmerge güçlerinin maaşlarının ödenmesini zorlaştırmıştır. Buna Kerkük'ün kontrolünün elden çıkmasıyla Kürt bölgesinin petrol gelirlerinin yarıdan fazlasının kaybı da eklenmiş ve bölge ekonomik anlamda ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştır.⁹⁶ Bunun üzerine IKBY referandumun sonuçlarını askıya aldığı duyurmuş ve merkezi hükümete diyalog çağrısında bulunmuştur.⁹⁷ Görüldüğü üzere Irak'a komşu iki büyük ülke hem IKBY'yi cezalandırmak hem de geleceğe dönük caydırıcı bir niteliğe sahip olması için ekonomik araçları devreye sokmuştur. İran ve Türkiye'nin benimsediği bu yöntemi; ekonomik yaptırımlar, ambargo, işbirliği yapmama ve bir takım kurumsal kısıtlamaları içeren negatif askeri

⁹⁴ Bünyamin Kekilli ve Can Acun, "Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye'nin Pozisyonu," *SETA Perspektif*, no. 181 (Ekim 2017): 1. <https://setav.org/assets/uploads/2017/10/181.Referandum-Sonrası-Kerkük-ve-Tartışmalı-Bölgelerin-Durumu.pdf>.

⁹⁵ Milani, "The Turbulent History."

⁹⁶ Uyanık, "Turkey and the KRG," 1.

⁹⁷ "Bağımsızlık referandumunun sonuçlarını askıya alan IKBY'den ateşkes çağrısı," *BBC News*, 25 Ekim 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41744465>.

olmayan dengeleme⁹⁸ kapsamında değerlendirmek mümkündür. Her iki ülke de IKBY'ye karşı askeri bir üstünlüğe sahip olmasına rağmen, bunun yerine yakın ekonomik ilişkilerini öncelikli bir dengeleme aracı kullanmayı tercih ederek IKBY'ye geri adım attırmayı başarmışlardır.

Kendilerini hedef alan tüm bu adımlara rağmen IKBY yöneticileri, referandum sonrasında Bağdat'la yaşanan sorunları aşmanın yolunun İran'dan geçtiğini düşünmüşlerdir. Tahran da IKBY ile ilişkileri tümten kesmemiş, referandum sonrasında Erbil'e çeşitli yetkililer göndererek yeni süreci yönetmeye çalışmıştır. Barzani başkanlığındaki bir Kürt heyet de İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ile 21 Ocak 2018'de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Ruhani bu görüşmede, İran'ın Kürtlerle ilişkilerini, tarihi ve derin olarak tanımlamış ve bu ilişkileri geliştirmek için gayret sarf edeceklerini söylemiştir. Hamaney'in özel temsilcisi Ali Ekber Velayeti, 18 Şubat'ta Irak'ın Kürt Cumhurbaşkanı Fuad Masum ile Bağdat'ta yaptığı görüşmede IKBY ve merkezi hükümet arasındaki ilişkileri güçlendirmek için İran'ın çaba göstereceğini ifade etmiştir. İran, IKBY ile ilişkilerinin tam anlamıyla iyileşmesi için Kürt bölgesinin Irak'tan ayrılık talebinden vazgeçmesi ve İran Kürdistanı Demokrat Partisi (İ-KDP)'nin İran'daki eylemlerinin engellenmesi için tam bir işbirliği yapılmasını istemiştir.⁹⁹

Referandum sonrası dönemde iki taraf arasında bazı sorunlar ise çözümsüz kalmıştır. Bunların başında Haşdi Şabi (Halk Seferberlik Güçleri) isimli Şii milislerin kontrolsüz eylemleri gelmektedir. Bir diğer sorun, Irak Kürt bölgesinde konuşlanmış bulunan İranlı Kürtlere dönük artan füze saldırıları, suikastlar ve adam kaçırmaya gibi eylemlerdir. Bunlara rağmen taraflar arasında yoğun temas sürmüştür. Nitekim Kasım Süleymani, Bağdat'a olduğu kadar Erbil'e de resmi olmayan ziyaretler gerçekleştirmiştir. Diğer yandan, İran'ın bölgede siyasi ve askeri etki kurma çabası daha çok kamuya açık olmayan şekilde yürümektedir. IKBY güvenlik güçleri İran'ın sahibi belli olmayan ticari araçlarla Kürt bölgesi genelinde bazı milis gruplara mühimmat taşıdığını iddia etmiştir.¹⁰⁰ Tahran'ın bu yaklaşımın ardında, rakip bir aktörün kabiliyetlerini kısıtlayarak bir güç dengesi

⁹⁸ He, "Undermining Adversaries," 167.

⁹⁹ Fehim Taştekin, "İran, Kürtleri yakın plana alırken...", *Gazete Duvar*, 12 Mart 2018, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/12/iran-kurtleri-yakin-plana-alirken/>.

¹⁰⁰ Pollock, "Iraq's Kurds."

oluşturma hedefi taşıyan ve resmi bir ittifak olmasa da kaynak transferi gibi araçları kapsayan vekaleten dengeleme¹⁰¹ yöntemine benzer bir strateji gözlemlenmektedir. Nitekim Kasım Süleymani'nin -ölümünden önce- tüm taraflarla doğrudan temas eden bir aktör olması ve İran kaynaklı silahların Kürt bölgesi içinde belli noktalara ulaştırıldığı iddiası, Tahran'ın Irak'ın kuzeyinde IKBY'nin gücünü dengelemek için farklı grupları gayr-ı resmi yollarla destekliyor olabileceğini göstermektedir.

5. Sonuç

Ortadoğu alt-bölgesel, bölgesel ve küresel düzeyde etkiye sahip aktörlerin birbirleriyle konjonktürel olarak değişim gösteren ittifaklarına sıklıkla sahne olmaktadır. Arap Baharı da bu değişimleri ve bunlara sebep olan motivasyonları izlemek açısından yaklaşık on yıllık bir konjonktür sunmuştur. Aynı konjonktür İran'ın Irak Kürtleri ile ilişkilerini çeşitli dengeleme davranışları üzerinden yönetmesine de imkân tanımıştır.

İran'ın bu davranışları, klasik realizmden çok neo-klasik realist teorinin çerçevesine uymaktadır. Dengeleme, bu çerçevede devletlerarası istikrarı uluslararası sistem düzeyinde sağlayan bir unsur olan güç dengesinin bir enstrümanı olarak alt-bölgesel düzeyde de kullanılabilir. Bir diğer deyişle dengeleme, özellikle klasik realistlerin söylediğinin ötesinde sadece sistemik düzeyde erişilmesi gereken bir durum değil çok daha sınırlı ve alt bölgesel düzeylerde de kullanılabilir bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, söz konusu stratejinin uygulanması için tarafların tamamının egemen devlet olması da gerekmemektedir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere dengeleme bir egemen devlet ile bir bölgesel yönetim arasında da uygulanabilir. Dengeleme, öte yandan, dış politika kadar iç politika unsurlarını da etkileyen ve bunlar tarafından etkilenen bir özelliğe de sahiptir. Bu özellikleri de göz önüne alındığında dengeleme; tehdit, dönüşüm ya da gelişmelerin, bu stratejiyi uygulayan aktörün çıkarlarını en az etkileyecek ya da çıkarlarına en fazla hizmet edecek bir şekle büründürülmesi çabası, şeklinde tanımlanabilir.

Bu çaba, 2011-2018 yılları arasında Irak Kürt bölgesinde yaşanan gelişmeler karşısında İran'ın benimsediği dış politikanın çeşitli adımlarında

¹⁰¹ Nexon, "The Balance of Power," 345.

karşımıza çıkmaktadır. Buna göre İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkilerinde en önemli motivasyonunun Irak'ta ve bölge genelinde güç dengesinin Tahran ve müttefiki Bağdat aleyhine bozulmasını önlemek olduğu görülmüştür. Nitekim İran, yaşanan bölgesel gelişmeler doğrultusunda bu dengeyi bozabilecek siyasi aktörlerin gücünü farklı stratejiler çerçevesinde dengelemeye çalışmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde örneğin Irak Kürtlerini büyük oranda temsil eden KDP ve KYB arasındaki bir sorunda Türkiye'ye daha yakın olduğunu düşündüğü KDP yerine İran sınırındaki Süleymaniye'de merkezi bulunan ve İran nüfuzuna daha fazla açık olan KYB'yi tercih etmiştir. KYB içindeki liderlik krizinde İran'la koordineli çalışabileceğini düşünmediği bir isme onay vermemiştir. Bağdat'la IKBY arasındaki bir sorunda Bağdat'ın yanında yer alırken, IKBY ile ticari ilişkileri güçlendirmeye çalışmış ve DAESH tehdidi karşısında Kürtlere gereken desteği vermekten çekinmemiştir. Diğer yandan, bağımsızlık referandumu örneğinde de görüldüğü üzere bölgesel bir rakip olarak gördüğü Türkiye ile IKBY'ye karşı işbirliği yapmıştır. Dolayısıyla İran için önemli olan Irak'ta 2003 yılı sonrasında kurulan ve kendi lehine işleyen dengenin korunmasıdır. Bunun için de ortaya çıkan gelişmeye uygun olacak şekilde yumuşak dengeleme, böl ve dengele, uygun dengeleme, bütünsel dengeleme, pozitif ve negatif askeri dengeleme, sert dengeleme, asimetrik dengeleme, negatif askeri olmayan dengeleme ve vekaleten dengeleme gibi yöntemlerle uyumlu politikalar benimsemiştir.

Bu çalışma, İran'ın Irak'ta ve bölgedeki güç dengelerini korumadaki tek stratejinin Kürtlerle kurulan ilişkiler üzerinden şekillendirildiğini iddia etmemektedir. Nitekim iç dengeleme kapsamında değerlendirilen silahlanmaya ve nükleer programa ayrılan bütçe de bu yönde bir hedef taşımaktadır. Yine İran'ın Şii partilerle uzun dönemlere dayalı geliştirdiği ilişkiler aracılığıyla da Irak siyasetindeki dengeleri kendi lehine çevirme arayışı olduğunu ifade etmek gerekir. İran'ın Irak Kürtleriyle ilişkileri de 2003 yılıyla başlamamış, 1960'lı yıllara dayanan bir tarihsel arka plan üzerine inşa edilmiştir. 2011-2018 arası dönemde incelenen örnek olaylar dışında kalan ve Tahran'ı çeşitli dengeleme yöntemlerine başvurmaya sevk eden -diğer uluslararası aktörlerin IKBY ile kurduğu ilişkiler ve İranlı Kürtlerle ilgili yaşanan gelişmeler gibi- farklı hadiseler de vardır. Ayrıca 2018 sonrasında Irak'ta yaşanan hükümet krizleri ve protestolar, IKBY'de yeni bir başkanın göreve başlaması ve ABD'nin Kasım Süleymani suikastı gibi olaylar da Irak'taki dengeleri gözetten İran dış politikası için yeni

stratejilerin benimsenmesi anlamına gelmektedir. Ancak, tüm bunlar çalışmanın belli bir kapsamda olması gerekliliği sebebiyle değerlendirme dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatüre bir katkısı olmasını temenni ettiği; güç dengesi kavramının bir dış politika stratejisi olarak mikro düzeyde bir analiz aracı olarak kullanımına, bahsi geçen siyasi gelişmeler bağlamında yeniden başvurmak mümkündür.

Kaynakça

Balcı, Ali. *The PKK-Kurdistan Worker's Party's Regional Politics: During and the After the Cold War*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017.

Chatterjee, Partha. "The Classical Balance of Theory." *Journal of Peace Research* 9, no. 1 (Mart 1972): 51-61. <https://doi.org/10.1177/002234337200900104>.

Claude, Inis L. *Power and International Relations*. New York: Random House, Inc., 1962.

David, Steven R. "Explaining the Third World Alignment." *World Politics* 43, no. 2 (Ocak 1991): 233-56. <https://doi.org/10.2307/2010472>.

Denk, Aytaç. "*Balance of Power Theory Meets Al-Qaeda: Dynamics of Non-State Actor Balancing in Postinternational Politics*." Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, 2008.

Devine, James. "Iran versus ISIL." *Insight Turkey* 17, no. 2 (İlkbahar 2015): 21-34.

Eisenstadt, Michael, Michael Knights ve Ahmed Ali. "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach." *Washington Institute for Near East Policy*, no. 111 (Nisan 2011). <https://www.washingtoninstitute.org/media/3364>.

Elman, Colin. "Introduction: Appraising Balance of Power Theory." *Realism and Balancing of Power: A New Debate* içinde, Editörler: John A. Vasquez ve Colin Elman, 1-22. New Jersey: Prentice Hall, 2003.

Gellman, Peter. "The Elusive Explanation: Balance of Power 'Theory' and the Origins of World War I." *Review of International Studies* 15, no. 2 (Nisan 1989): 155-82.

- Gunter, Michael M. "Arab-Kurdish Relations and the future of Iraq." *Third World Quarterly* 32, no. 9 (Ekim 2011): 1623-1635. <https://doi.org/10.1080/01436597.2011.618649>.
- Gunter, Michael M. "Unrecognized De Facto States in World Politics: The Kurds." *The Brown Journal of World Affairs* 20, no. 11 (İlkbahar/Yaz 2014): 161-178.
- He, Kai ve Huiyun Feng. "If Not Soft Balancing, Then What? Reconsidering Soft Balancing and U.S. Policy Toward China." *Security Studies* 17, no. 2 (Haziran 2008): 363-95. <https://doi.org/10.1080/09636410802098776>.
- He, Kai. "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War." *Security Studies* 21, no. 2 (Mayıs 2012): 154-91. <https://doi.org/10.1080/09636412.2012.679201>.
- Heywood, Andrew. *The Key Concepts in Politics and International Relations*. Londra: Palgrave Macmillan, 2015.
- Hoffmann, Stanley. "Weighing the Balance of Power." *Foreign Affairs* 50, no. 4 (Temmuz 1972): 618-43. <https://doi.org/10.2307/20037937>.
- Josselin, Daphné ve William Wallace. "Non-state Actors in World Politics: the Lessons." *Non-state Actors in World Politics* içinde, Editörler: Daphné Josselin ve William Wallace, 251-60. New York: Palgrave Macmillan, 2001.
- Kekilli, Bünyamin ve Can Acun. "Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye'nin Pozisyonu." *SETA Perspektif*, no. 181 (Ekim 2017). <https://setav.org/assets/uploads/2017/10/181.Referandum-Sonrası-Kerkük-ve-Tartışmalı-Bölgelerin-Durumu.pdf>.
- Levy, Jack S. "What Do Great Powers Balance Against and When." *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* içinde, Editörler: Thazha V. Paul, James Wirtz ve Michel Fortmann, 29-51. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Lieber, Keir A. ve Gerard Alexander. "Waiting for Balancing: Why the World Is Not Pushing Back?." *International Security* 30, no. 1 (Yaz 2005): 109-39.

- Martin, Susan B. “From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road.” *Perspectives on Structural Realism* içinde, Editör: Andrew K. Hamani, 61-82. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, Inc., 1985.
- Mustafa, Mohammed Salih. “Iran’s Role in the Kurdistan Region.” *Aljazeera Report*, 20 Nisan 2016. https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/reports/documents/111270e6cbb84b05950cdf51adb74a9_100.pdf.
- Natali, Denise. “The Kurdistan Region of Iraq: Stabilizer or Spoiler?.” *Georgetown Journal of International Affairs* 14, no. 2 (Yaz/Sonbahar 2013): 71-79.
- Nexon, Daniel H. “The Balance of Power in the Balance.” *World Politics* 61, no. 2 (Nisan 2009): 330-59.
- Nye, Joseph S. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1990.
- Olson, Robert. *Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri*. Çev. Hikmet İlhan. İstanbul: Avesta Yayınları, 2010.
- Pape, Robert A. “Soft Balancing against the United States.” *International Security* 30, no. 1 (Yaz 2005): 7-45.
- Paul, Thazha V. “Introduction: The Enduring Axioms of the Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance.” *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century* içinde, Editörler: Thazha V. Paul, James Wirtz ve Michel Fortmann, 1-25. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Peşneg, Erdeşir ve Zehrâ Zomerdi. “Berresiye tehvolâte seyâsiye ‘İrâq der perteve seyâsete hârêciyye Îrân, Tôrkiye ve ‘Arebêstân.” *Feslenâme Sâyâsete Hârêcî* 28, no. 3 (Sonbahar 2014): 477-99. http://fp.ipisjournals.ir/article_18322_098334549632d755ad41fb1191dbc735.pdf.
- Philips, David L. *The Kurdish Spring: A New Map of the Middle East*. Londra: Transaction Publishers, 2016.

- Schweller, Randall L. "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing." *International Security* 29, no. 2 (Sonbahar 2004): 159-201.
- Sinkaya, Bayram. "The Kurdish Question in Iran and its effects on Iran-Turkey relations." *British Journal of Middle Eastern States* 45, no. 5 (Aralık 2018): 840-59. <https://doi.org/10.1080/13530194.2017.1361315>.
- Spykman, Nicholas J. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York: Harcourt, Brace & World, 1970.
- Tanchum, Micha'el. "Between Ankara and Tehran: How the Scramble for Kurdistan Can Reshape Regional Relations." *Strategic Assessment* 17, no. 3 (Ekim 2014): 67-80.
- Uyanık, Mehmet. "Turkey and the KRG After the Referendum: Blocking the Path to Independence." *CSIS Turkey Project*, 22 Kasım 2017. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/171122_Turkey_and_the_KRG.pdf.
- Wagner, R. Harrison. "Peace, War, and the Balance of Power." *The American Political Science Review* 88, no. 3 (Eylül 1994): 593-607. <https://doi.org/10.2307/2944797>.
- Walt, Stephen M. *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press, 1987.
- Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- Wright, Quincy. *A Study of War*. Chicago: The University of Chicago Press, 1970.
- Yıldız, Kerim ve Tanyel B. Tayşi. *The Kurds in Iran: The Past, Present, and Future*. Londra: Pluto Press, 2007.
- Zweiri, Mahjoob. "Arab-Iranian Relations: New Realities?." *Iran's Foreign Policy: From Khatami to Ahmadinejad* içinde, Editörler: Anoushiravan Ehteshami ve Mahjoob Zweiri, 115-128. Lübnan: Ithaka Press, 2008.

İnternet Kaynakları

- ACE Project. “Kanunê Esasî Cômhûrî İslâmî Îrân.” Son erişim tarihi: 15 Ağustos 2021. <http://aceproject.org/ero-en/regions/asia/IR/iran-the-constitution-of-islamic-republic-of-iran>.
- Ahmed, Hevidar. “Iran Calls the Shot on PUK Leadership Issue.” *Rudaw*, 23 Mayıs 2013. <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/230520131>.
- BBC News. “Bağımsızlık referandumunun sonuçlarını askıya alan IKBY’den ateşkes çağrısı.” 25 Ekim 2017. Son erişim tarihi: 15 Ağustos 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41744465>.
- Bilici, Salih ve İdris Okuducu. “IKBY’de Referandum Belirsizliği.” *Anadolu Ajansı*, 27 Temmuz 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/ikbyde-referandum-belirsizligi/870652>.
- Chomani, Kamal. “Turkey, Iran influence in Iraqî Kurdistan politics.” *Al-Monitor*, 22 Kasım 2013. <https://www.al-monitor.com/originals/2013/11/kurdistan-iran-turkey-rivalry-krge-election-cabinet.html>.
- Deutsche Welle. “Irak’ın yeni Cumhurbaşkanı Berhem Salih.” 2 Ekim 2018. Son erişim tarihi: 3 Mart 2021. <https://www.dw.com/tr/irakin-yeni-cumhurbaşkanı-berhem-salih/a-45734185>.
- IRNA. “Tekzibe heber hemkâriye Îrân bâ Âmrikâ aleyhe Dâ‘eş.” 5 Eylül 2014. Son erişim: 2 Mart 2021. <https://www.irna.ir/news/81300902/ش-عاد-هیلع-اکیر-ما-ابن-اریا-یراکمه-ربخب-یدکت>.
- IRNA. “Sâle 2017 ve pâyâne ruyâyi İstiklâlê İklima Kürdistân.” 31 Aralık 2017. Son erişim tarihi: 8 Mart 2021. <https://www.irna.ir/news/82781639/ن-باتسدر-کم-پلقل-ل-لاقتسا-ی-ایور-ن-ایاپو-و-2017-ل-اسد>.
- Kittleston, Shelly. “US, Iran woo rival Kurdish factions in battle against IS.” *Al-Monitor*, 22 Eylül 2014. <https://www.al-monitor.com/originals/2014/09/peshmerga-iraq-iran-kurd-isis-krge.html>.
- Malas, Nour and Joe Parkinson. “Iraq Crisis: Effort to Aid Kurdish Forces Puts Iran, U.S. on Same Side.” *The Wall Street Journal*, 15 Ağustos 2014. <https://www.wsj.com/articles/u-s-iran-rush-to-aid-kurdish-peshmerga-forces-1407976463>.

- Mejdiyar, Ahmad. “Iran-Allied Iraqi Militia Group Threatens Violence over Kurdistan Independence Plan.” *Middle East Institute*, 08 Ağustos 2017. <https://www.mei.edu/publications/iran-allied-iraqi-militia-group-threatens-violence-over-kurdistan-independence-plan>.
- Milani, Mohsen. “The Turbulent History Shaping Iran’s Opposition to an Independent Iraqi Kurdistan.” *World Politics Review*, 14 Kasım 2017. <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/23610/the-turbulent-history-shaping-iran-s-opposition-to-an-independent-iraqi-kurdistan>.
- Parker, Ned, Babak Dehghanpisheh ve Isabel Coles. “Special Report: How Iran’s military chiefs operate in Iraq.” *Reuters*, 24 Şubat 2015. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-%20committee-specialrepor/special-report-how-irans-military-chiefs-operate-in-iraq-%20idUSKBN0LS0VD20150224>.
- Pollock, David. “Iraq’s Kurds Weigh Their Options, Balancing the United States and Iran.” *The Washington Institute*, 20 Mart 2019. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqs-kurds-weigh-their-options-balancing-united-states-and-iran>.
- Rudaw. “Iran Supreme Leader to Iraqi PM: We are opposed to a Kurdish Referendum.” 20 Haziran 2017. Son erişim tarihi: 20 Mart 2021. <https://www.rudaw.net/english/middleeast/iran/20062017-amp>.
- Sarı, İsmail. “İran ve Irak Savunma ve İşbirliği Antlaşması İmzaladı.” İRAM, 25 Temmuz 2017. <https://iramcenter.org/iran-ve-irak-savunma-is-birligi-anlasmasi-imzaladi/>.
- Sinkaya, Bayram. “Iran-KRG Relations Within the Grip of Distrust.” *ORSAM*, 14 Temmuz 2015. <https://orsam.org.tr/en/iran-krp-relations-within-the-grip-of-distrust/>.
- Taştekin, Fehim. “İran, Kürtleri yakın plana alırken...” *Gazete Duvar*, 12 Mart 2018. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/03/12/iran-kurtleri-yakin-plana-alirken/>.
- Taghrib News. “US, stooges oppose Iraq independence, unity: Ayatollah Khamenei.” 21 Haziran 2017. Son erişim tarihi: 13 Mart 2021. <http://www.taghribnews.com/en/news/272312/us-stooges-oppose-iraq-independence-unity-ayatollah-khamenei>.

Voice of America. “IKBY Referandumuna İran’la Irak ve Türkiye’nin Tepkisi Ne Oldu?” 27 Eylül 2017. Son erişim tarihi: 12 Mart 2021. <https://www.amerikaninsesi.com/a/ikby-referandumuna-iran-irak-ve-turkiye-nin-tepkisi-ne-oldu/4047012.html>.

Wilgenburg, Wladimir van. “Iranian Kurdish parties prefer dialogue with government.” *E Kurd Daily*, 15 Ocak 2014. <https://ekurd.net/mismas/articles/misc2014/1/irankurd1038.htm>.